

FREMMEDKULTURELLE I JURISTSTANDEN

Nærmere om deres erfaringer i arbejdslivet

Kandidatnummer: 447

Veileder: Kristian Andenæs

Leveringsfrist: 25.april

Til sammen 17906 ord

25.04.2006

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Problemstilling	3
1.2	Den videre fremstillingen	3
<u>2</u>	<u>METODE OG BEGREPER</u>	<u>4</u>
2.1	Metode	4
2.2	Begrepsavklaring	5
<u>3</u>	<u>JURISTER MED MINORITETSBAKGRUNN</u>	<u>7</u>
3.1	Samfunnet som de jobber i	7
3.1.1	Holdninger til innvandrere	9
3.1.2	Media	10
3.1.3	Juriststanden	12
3.2	Arbeidsplassen og forholdet til kolleger	14
3.2.1	Fremmedkulturelles hverdag i juriststanden	14
3.2.2	Diskriminering på arbeidsplassen	17
3.2.3	Etter uteksaminering	18
3.2.4	Tolk eller tiltalt	21
3.3	En god ressurs?	22
3.3.1	Juriststanden og klienter med minoritetsbakgrunn	22
3.3.2	Innslag av fremmedkulturelle i juriststanden	23
3.3.3	Fordel med minoritetserfaring i jobben	24
3.3.4	Advokater og klienter med minoritetsbakgrunn	26
3.3.5	Internasjonalisering i advokatbransjen	30

<u>4</u>	<u>MULIGE KONSEKVENSER FOR JUSEN</u>	<u>33</u>
4.1	Rettsikkerhet	33
4.1.1	Retten til kontradiksjon	34
4.1.2	Det norske rettssystemet i møte med andre kulturer	41
4.1.3	Rettsikkerhet og minoritetene	47
4.2	Lovgivning	48
4.3	Konfliktrådet	48
4.4	Andre mulige konsekvenser	49
<u>5</u>	<u>UTVIKLING I FREMTIDEN</u>	<u>52</u>
5.1	Innvandrerungdom og utdanning	52
5.2	Minoritetsstudenter og jus	53
5.2.1	Rekruttering til jusstudiet	54
<u>6</u>	<u>OPPSUMMERING OG KONKLUSJON</u>	<u>57</u>
<u>7</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>60</u>
<u>8</u>	<u>VEDLEGG I – INTERVJUSPØRSMÅLENE</u>	<u>A</u>

1 Innledning

Det er svært få jurister i Norge med fremmedkulturell bakgrunn. Dette ifølge Justisdepartementets egne funn.¹ Det er imidlertid vanskelig å finne eksakte tall for antall jurister med fremmedkulturell bakgrunn fordi det ikke er lov å registrere personers etniske bakgrunn sammen med øvrige personopplysninger. I 2001 var antallet uteksaminerte studenter med minoritetsbakgrunn fra de juridiske fakultetene i Oslo, Bergen og Tromsø under 10 per år per fakultet. Departementet peker også på at det er ønskelig med en større bredde i den kulturelle bakgrunnen til jurister på grunn av et stadig mer flerkulturelt samfunn. I 1996 var det ingen ferdigutdannede jurister med minoritetsbakgrunn som hadde tatt sin juridiske utdannelse i Norge.² I 2001 fikk vi den første ansettelsen i påtalemyndigheten av en person med etnisk minoritetsbakgrunn.

I dag har vi en del ferdigutdannede jurister med fremmedkulturell bakgrunn, men det er fortsatt få i forhold til antallet mennesker med slik bakgrunn i det norske samfunn i dag. Ved inngangen til 2005 bodde det 301 000 førstegenerasjonsinnvandrere i Norge og 64 000 personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Til sammen utgjorde innvandrerbefolkningen 8 prosent av hele Norges befolkning og det er over en tredobling siden 1980.³ Antallet studenter med minoritetsbakgrunn ved de juridiske fakultetene har økt siden 2001. Bare ved Det juridiske fakultet i Oslo hadde 37 av 420 studenter som var meldt opp til 1. avdelingseksamen høsten 2005, utenlandske fornavn og etternavn.

¹ Rapport: *Forebygging av rasisme og diskriminering i politi- og lensmannsetaten – forslag til tiltak*. Justis- og politidepartementet, 2001.

² Jurister med samisk bakgrunn holdes utenfor.

³ **Kilde:** Befolkningsstatistikk. Innvandrerbefolkningen, 1. januar 2005. Statistisk Sentralbyrå.

Det inntrykket jeg har fått etter å ha jobbet med denne oppgaven, er at de ferdigutdannede juristene med minoritetsbakgrunn er en liten gruppe hvor de fleste kjenner hverandre. En del av de juristene jeg intervjuet stilte opp nettopp fordi de var klar over at det ikke var så mange å ta av.

I faget retts sosiologi på Det juridiske fakultet i Oslo er det stor interesse for kvinnes inntog i juriststanden, både artikler på valgfag og grundig belyst i Mathiesens lærebok.⁴ For å belyse hvor få kvinner det er blant partnerne i en del advokatfirmaer, får studentene se hvor mange guttenavn og hvor mange jentenavn det er i de forskjellige firmaene. Det som slo meg mens jeg satt i forelesningssalen og så på disse navnene, var at jeg ikke så et eneste utenlandsk navn i noen av firmaene. Dette virket litt forunderlig siden vi lever i et flerkulturelt samfunn og man skulle tro at det naturlige er at dette gjenspeiler seg i alle deler av arbeidslivet. Arbeidslivet er ofte på mange måter et speilbilde av forholdene ellers i samfunnet og det er et faktum at mange innvandrere⁵ i Norge tar høyere utdanning. Per 1. oktober 2004 var det 15 103⁶ studenter ved universiteter og høyskoler med innvandringsbakgrunn. Dette utgjorde 7 prosent av studentmassen.⁷ I tillegg utgjør innvandrerbefolkningen hele 8 prosent av befolkningen i Norge. Alt dette skulle tyde på at det skulle være en del jurister med minoritetsbakgrunn. Jeg fant derimot ut etter hvert at det ikke er så mange advokater med fremmedkulturell bakgrunn i Norge. Jeg gikk blant annet gjennom medlemslisten til Advokatforeningen og fant ett navn som tydet på at dette var en advokat med minoritetsbakgrunn. Disse forhold fikk meg til å ville undersøke nærmere dette med fremmedkulturelles inntog og nåværende tilstedeværelse i den norske juriststanden.

⁴ Mathiesen 2005.

⁵ Innvandrerbefolkningen består av personer med to utenlandsfødte foreldre: førstegenerasjonsinnvandrere som har innvandret til Norge, og personer som er født i Norge med to foreldre som er født i utlandet.

⁶ Studenter som kommer til Norge kun for å studere er inkludert. Statistisk Sentralbyrå lager ikke statistikk med opplysninger om innvandrings- og oppholdsgrunn. Det betyr at personer som kommer til Norge fra utlandet for å studere, i statistikken plasseres i gruppen førstegenerasjonsinnvandrere.

⁷ **Kilde:** Utdanningsstatistikk, Statistisk Sentralbyrå.

1.1 Problemstilling

Jeg vil se nærmere på hvordan det er å være fremmedkulturell i juriststanden i det norske samfunn i dag, samt drøfte hvilke konsekvenser fremmedkulturelles inntog i den norske juriststanden kan få for selve yrket og jussen. En av problemstillingene i retts sosiologien er i hvilken utstrekning, og i tilfelle hvordan, endring i samfunnsforholdene setter i gang prosesser som skaper eller hindrer endring i rettsregler og profesjonsutøving. Et av feltene hvor dette har blitt gjort, er i samband med den juridiske profesjonens utvikling hvor kvinnenens inntog i juriststanden står sentralt. Jeg skal prøve å ta for meg den samme problemstillingen, men i forhold til jurister med minoritetsbakgrunn og deres innmarsj i jussen. Jeg skal drøfte om dette på noen måte kan endre eller påvirke den juridiske tenkemåten eller tilføre noe nytt til den juridiske profesjon og de omgivelsene den eksisterer i.

Jeg vil i oppgavens løp også komme inn på hvorfor det er så få jurister med minoritetsbakgrunn, og hvordan dette vil kunne utvikle seg i fremtiden.

1.2 Den videre fremstillingen

I kapittel 2 skal jeg redegjøre for metoden jeg har benyttet, og foreta en avgrensning og forklaring av de begrepene som blir brukt i oppgaven. Kapittel 3 tar for seg forskjellige momenter som har kommet frem under intervjuene og de funnene jeg har gjort. Forholdet mellom jus og fremmedkulturelle i juriststanden blir drøftet i kapittel 4. I kapittel 5 skal jeg se på hvordan utviklingen kan bli i fremtiden når det gjelder jurister og advokater med minoritetsbakgrunn. En liten oppsummering og konklusjon kommer i kapittel 6.

2 Metode og begreper

2.1 Metode

For å få belyst det temaet og de problemstillingene som er valgt ut i forhold til denne oppgaven, valgte jeg å benytte en kvalitativ forskningstilnærming. Valget mitt var basert på det faktum at det kvalitative intervjuet er spesielt godt egnet for å få innsikt i informantenes egne erfaringer, tanker og følelser.

Datainnsamlingen for oppgaven fant sted i tiden januar til midten av mars 2005. Jeg hadde utarbeidet spørsmål som kunne belyse min problemstilling i oppgaven før møtet med informantene. Alle intervjuene foregikk ved besøk. Gjennomsnittlig intervjutid var 1 time. Informantene ble spurt om sin studietid, jobbsøkningsprosessen, erfaringer i arbeidslivet og deres syn på utvikling i fremtiden når det gjelder fremmedkulturelle i juriststanden.⁸

Jeg gjennomførte totalt 7 intervjuer for å få et relativt bredt utvalg av de ferdigutdannede juristene med minoritetsbakgrunn som har tatt sin juridiske utdanning i Norge. I og med at det ikke er mange av dem, så er 7 intervjuer nok for å få et relativt bredt utvalg av denne gruppen. Informantene jobber i offentlig forvaltning, politi og advokatyret. Bare en av informantene er født i Norge. Resten er førstegenerasjonsinnvandrere. Jeg trekker ikke inn mer informasjon om informantene enn det jeg nevner her fordi det er få i denne gruppen og den enkelte er derfor lett gjenkjennelig.

⁸ Se nærmere vedlegg I som viser spørsmålene som ble stilt til informantene.

2.2 Begrepsavklaring

Før jeg griper fatt i analysen av det materialet jeg har skaffet, må jeg klargjøre innholdet i en del begreper som vil forekomme i oppgaven.

Den gruppen som er målet for denne oppgaven, blir i tittelen beskrevet som ”fremmedkulturelle”. Dette begrepet er i oppgaven ensbetydende med begrepet ”innvandrere”. Statistisk Sentralbyrå har siden 1994 hatt en definisjon på begrepet ”innvandrere” og det er det innholdet som vil bli brukt i denne oppgaven. De definerer ”innvandrere” som personer med to utenlandsfødte foreldre; førstegenerasjonsinnvandrere som har innvandret til Norge, og personer som er født i Norge med to foreldre som er født i utlandet. I denne oppgaven vil personer som enten selv kommer fra vestlige land eller har foreldre som har bakgrunn fra slike land, bli holdt utenfor. Det er jurister og fra ikke-vestlige land som er målgruppen for oppgavens tema. Ikke-vestlige land omfatter landene i Øst-Europa, Asia (inkl. Tyrkia), Afrika og Sør- og Mellom-Amerika.

Jeg har valgt å kun intervju jurister og advokater som har tatt sin juridiske utdanning i Norge. Jurister med samisk bakgrunn har jeg valgt å holde utenfor. Grunnen til dette er at de har vokst opp i Norge, kan språket, har foreldre som har vokst opp i Norge og kjenner den norske kulturen. Deres erfaringer reiser også andre typer problemstillinger. Jeg skal heller ikke ta opp problemstillinger som er knyttet til en juridisk utdanning fra utlandet fordi dette reiser andre typer problemstillinger som ikke vil bli berørt i denne oppgaven.

Det vil forekomme vekslning mellom ”fremmedkulturelle” jurister/mennesker og jurister/mennesker med ”minoritetsbakgrunn”. Jeg vil her påpeke at disse betegnelsene står for det samme, dvs. personer med bakgrunn fra ikke-vestlige land.

Begrepet ”juriststanden”, som blir brukt i oppgavens tittel, omfatter alle arbeidsplasser hvor man jobber som jurist, advokat eller dommer. Begrepet skal dermed omfatte alle de som har juridisk embetseksamen.

3 Jurister med minoritetsbakgrunn

3.1 Samfunnet som de jobber i

For å kunne fremskaffe fyldig og beskrivende informasjon om fremmedkulturelle i juriststanden, er det nødvendig å først se på rammene rundt deres eksistens og virksomhet. I deres tilfelle er det samfunnet. Samfunnsklimaet vil i stor grad også påvirke forholdene i arbeidslivet.

Innvandrerbefolkningen i Norge utgjorde ved inngangen til 2005 365 000 personer. For 25 år siden var situasjonen slik at innvandrere i stor grad var konsentrert i usikre og slitsomme jobber med få opprykksmuligheter og dårlig arbeidsmiljø. De var beskjeftiget med fabrikk- og lagerarbeid, innen rengjøring og i hotell- og restaurantbransjen. Også når det gjaldt bolig, var innvandrerne dårligere stilt enn gjennomsnittet. En masteroppgave i sosiologi fra november 2005⁹ viser blant annet at de næringene med høyest innvandrerandel viser seg å være næringer hvor mange tjener relativt dårlig, som i rengjøringsnæringen, hotell- og restaurantnæringen, transport- og budnæringen og innen varehandel. Mer enn 15% fra mange ikke-vestlige land arbeider i hotell- og restaurantnæringen i Oslo. Når det gjelder boligsituasjonen, så bodde omtrent hver tredje innvandrer i Norge i Oslo i 1998. Ifølge Statistisk Sentralbyrå er Oslo i ferd med å få flere ”innvandrer-tette bydeler”.¹⁰ I områder med høy ”innvandrer-tetthet” er arbeidsledigheten høyere og inntekten lavere enn i områder med lav ”innvandrer-tetthet”. Enkelte gater og bydeler vil dermed få et synlig innvandrerpreg som igjen assosieres med høy arbeidsledighet og lav inntekt.

⁹ Aas 2005.

¹⁰ ”Innvandrer-tette bydeler” har mer enn 30 % innvandrere.

Det har vært en utvikling i positiv retning siden 1980 i forhold til innvandrernes situasjon i Norge. Mange forhold i blant annet arbeidslivet har forbedret seg, for eksempel arbeidsmiljøet. Vi finner derimot fortsatt spor av visse tendenser som gjorde seg gjeldende i forhold til innvandrerbefolkningen rundt 1980. Innvandrerne fremstår for eksempel fortsatt som en stigmatisert lavstatusgruppe. Ifølge Aakervik (2005) har FN i en rapport fra 2005 pekt på områder som diskriminering på arbeids- og boligmarkedet,¹¹ (s. 93-94).

Mange innvandrere tar også høyere utdanning i dag, men en rapport¹² fra Norsk Institutt for studier av Forskning og Utdanning (NIFU) fra 2004 viser at ikke-vestlige innvandrere med høyere utdanning har opptil dobbelt så stor sjans for å bli arbeidsledig etter uteksaminering, sammenliknet med etniske nordmenn. Og det uansett om innvandrerne snakker godt norsk eller har norsk utdanning. Det som er litt interessant er at hvorvidt de var utdannet i Norge eller utlandet utgjorde heller ingen merkbar forskjell. Fokuset var bare på navnet og den etniske bakgrunnen. I en kommentar til en stortingsmelding¹³ skriver Senter mot etnisk diskriminering¹⁴ (SMED) at det å snakke perfekt norsk, ha gått på norske utdanningsinstitusjoner og kunne de kulturelle kodene ikke hindrer at man møter diskriminering.

Den første moderne innvandringen til Norge skjedde i 1970-årene. Ca. 100 år før dette, fikk Norge en annen innvandring som det kan være interessant å nevne her. Fra begynnelsen av 1880-årene kom det mange jøder fra Øst-Europa til Norge og innvandringen økte i årene etter 1900. Denne gruppen hadde et svært dårlig utgangspunkt i Norge. De hadde flyktet fra krig, revolusjon og undertrykkelse. På grunn av evner i håndverk, åpnet mange ganske fort

¹¹ Rapport fra UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 2005.

¹² Rapporten viser dette ifølge en avisartikkel som heter *Arbeidsgivere diskriminerer høytutdannede innvandrere: Hjelper ikke å kunne norsk*.

¹³ Stortingsmelding nr 49 (2003-2004) *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse*.

¹⁴ Ella Gosh: *Stortingsmelding nr 49 (2003-2004) Mangfold gjennom inkludering og deltakelse*.

egne butikker og fikk god økonomi i løpet av kort tid. Dette førte til at deres barn fikk muligheten til å ta høy utdanning.

Så kom en periode med antisemittisme og jødehets (mellomkrigsperioden), deretter en periode med krig og jødeforfølgelser.¹⁵ I dag har tallet på jødiske butikker innen detaljhandelen avtatt sterkt. Yrkesvalget er mer variert. Fortsatt velger mange legeyrket, ingeniøruddanning, samfunnsfag og realfag. Jødene har også gjort seg bemerket på andre arenaer, blant annet i musikk, idrett og forskning.

Jødene innvandret til Norge lenge før andre minoritetsgrupper søkte seg hit. De møtte mange utfordringer her, og har kanskje på mange måter brutt isen for andre minoritetsgrupper som kom til Norge i den moderne tid mht graden av toleranse for opprettholdelse av kulturell egenart. Jødene er også et eksempel på en minoritetsgruppe som har gått fra svært dårlig utgangspunkt i Norge til å bli en gruppe hvor mange tar høy utdanning. Det kan bli interessant å se om noen minoritetsgrupper i Norge i dag vil følge det samme mønsteret ettersom nye generasjoner vokser opp. Jeg har ikke anledning til å gå nærmere inn på dette temaet i denne oppgaven.

Forhold som omtalt i dette avsnittet vil i stor grad påvirke klimaet i samfunnet mht innvandrere, men også innvandrerens holdninger til det norske samfunnet. Siden arbeidslivet er en del av samfunnet, vil dette også muligens kunne spre seg til arbeidsplassene og påvirke menneskers hverdag på jobben. En måte å finne ut av dette på, er å sjekke den norske opinionen når det gjelder forholdet til egne innvandrere.

3.1.1 Holdninger til innvandrere

Statistisk Sentralbyrå har i et notat¹⁶ presentert resultater fra en undersøkelse av befolkningens holdninger til innvandrere og innvandring i tredje kvartal 2005.

¹⁵ Se nærmere Mendelsohn 1992.

¹⁶ Blom 2005.

Det framgår av denne undersøkelsen at holdningene til innvandrere og innvandring ble gjennomgående noe mer imøtekommende siste år. 3 prosentpoeng flere enn året før mener at innvandrere flest gjør en nyttig innsats i arbeidslivet, og 5 prosent flere enn året før mener at innvandrere beriker det kulturelle livet i Norge. Dataene viser at sju av ti mener at innvandrere gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv, og like mange mener at innvandrere flest beriker det kulturelle livet i Norge. Ni av ti mener også at innvandrere bør ha de samme mulighetene på arbeidsmarkedet som nordmenn.

Undersøkelsen viser også at holdningen til innvandrere og innvandring varierer i befolkningen etter bakgrunnsfaktorer som alder, utdanning, bosted og kontakt med innvandrere. Utdanning er den av bakgrunnsfaktorene som påvirker holdningen til innvandrere mest. Høyt utdannede er systematisk mer positivt innstilt til innvandrere enn lavt utdannede. Personer bosatt i tettbygde strøk med over 100 000 innbyggere er gjennomgående mer liberale i sine holdninger til innvandrere enn personer i mindre steder i landet. Velviljen til innvandrere er i tillegg gjennomgående over gjennomsnittet i Akershus og Oslo.

Det er en del endringer fra 2004 til 2005 mht befolkningens holdninger til innvandrere og innvandring. Endringene peker alle i retning av mer toleranse og liberalitet, men ingen av endringene er bemerkelsesverdig store. På en annen side så hadde det vært underlig om slike ting forandret seg mye på bare ett år.

3.1.2 Media

Det er et velkjent fenomen at de moderne massemediene har stor plass i dagens samfunn. Mathiesen skriver i sin bok om medier¹⁷ at massemediene ”aldri har preget vårt samfunn og vår hverdag som i dag” (s.17). Nye medier som Internett har også dukket opp og fått

¹⁷ Mathiesen 2006.

enorm utbredelse. Spørsmålet om mediernes virkninger på folks holdninger og oppfatninger har vært et av de mest debatterte i mediesosiologiens historie.

Innvandringsspørsmål vies stor plass i norske medier. Data fra Statistisk Sentralbyrå¹⁸ viser at omtrent to tredjedeler av befolkningen oppgir å ha kontakt med innvandrere i Norge. Dette innebærer at omtrent en tredjedel av befolkningen ikke har kontakt med innvandrere. For disse vil media ha stor betydning for deres holdninger i forhold til innvandrere. En undersøkelse av utvalgte mediers dekning av saker knyttet til innvandrere¹⁹ konkluderer blant annet med at kriminalitet er det tema hvor innvandrere hyppigst dukker opp, at innvandrerne i hovedsak har en negativ karakter og at det dominerende hovedperspektivet er at de er en byrde for det norske samfunn. Innvandrere opptrer sjelden som aktører i stoff som ikke handler spesifikt om innvandrerspørsmål. Ifølge Lindstad og Fjeldstad bidrar bildet mediene formidler av innvandrere til at begrepet innvandrer blir oppfattet av mange som negativt ladet og utelukkende knyttet til innvandrere fra ikke-vestlige land.

En person som ikke har kontakt med innvandrere, vil være spesielt mottakelig for det bildet som kommer fram i media og ikke ha et grunnlag til å se kritisk på det som presenteres. Mathiesen (2006) skriver at Klappers undersøkelse av medier²⁰ i perioden etter annen verdenskrig blant annet viste at massemediene er ganske effektive i å skape holdninger når befolkningen ikke på forhånd har noen mening eller holdning til et tema (s. 195). Et annet hovedresultat fra Klappers undersøkelse er at de også er effektive i å forhindre senere forsøk på holdningspåvirkning som kanskje kommer fra senere erfaringer som går i motsatt retning. Dette kan særlig skje når mediet har høy prestisje og tillit. Disse momentene forsterker tesen om mediernes holdningsmakt.

Mediene kan gjennom valg av temaer og vinkling på stoffet formidle ulike perspektiver på innvanderes forhold til det norske samfunn. Siden journalistikken generelt er konfliktsorientert, får vi ofte et negativt bilde av innvandrere. Dette kan igjen bevisst eller

¹⁸ Blom 2005.

¹⁹ Lindstad og Fjeldstad 1997.

²⁰ Klapper 1961, jfr. Mathiesen 2006.

ubevisst påvirke folks holdninger til innvandrere. Mange reflekterer ikke over det som presenteres i media. Mange tar det som en selvfølge at det som kommer fram i media, er en klar gjenspeiling av forholdene i samfunnet. Ifølge Mathiesen (2006) er det en utbredt oppfatning blant en del folk som jobber i mediene, at mediens presentasjoner ”gjenspeiler virkeligheten”. Han tar opp spørsmålet om mediene speiler virkeligheten i den betydning at de gir et representativt bilde av gitte begivenheter og fremsetter en tese om at utvelgelsen og bearbeidingen av saker i mediene i stor grad skjer etter andre kriterier enn de som bunner ut fra informasjonsplikten, slik at mediene i stor grad presenterer en egen medieverden som er ganske langt unna menneskenes virkelighet (s. 139). Dette kan de gjøre fordi de har makten over stoffet. De har muligheten til å prioritere og vri. De fleste mottakerne tror at alt det som kommer fram i media er et resultat av informasjonsplikten og ikke noe annet. Ifølge Mathiesen (2006) er kriteriene for hva som blir en nyhet er mange. Anvendelsen av slike nyhetskriterier medfører at det ikke er kun informasjonsplikten som styrer innholdet i nyhetene.

3.1.3 Juriststanden

Første gang det var snakk om en innmarsj i juriststanden var i forhold til kvinner. Før dette var den juridiske profesjonen tradisjonelt mannsdominert. Da den norske sentralforvaltningen ble grunnlagt i 1814, så var den kun representert av menn. Maren Cathrine Dahl var den første kvinne som avla juridisk embetseksamen i Norge og dette skjedde i 1890. Vi må ikke mer enn ca 100 år tilbake i tid for å finne arenaer i juriststanden hvor kvinner for første gang gjorde sin innmarsj.

I dag er mer enn halvparten av jusstudentene kvinner, og de er representert overalt i juriststanden. I undersøkelsen til Bahus (2001) viser det seg at den totale kvinneandelen i Den Norske Advokatforening var på 20 % på slutten av år 2000. I 1988 var dette tallet på 6,1 prosent, slik at andelen av kvinnelige advokater har steget siden da. Bahus regner med at andelen vil fortsette å stige, men at stigningen blir treg. Hun viser også til at situasjonen er annerledes i offentlig forvaltning. Her var kvinneandelen høyere.

I dag er altså situasjonen slik at det har blitt en realitet at kvinner har inntatt juriststanden for fullt, men andelen kvinner er forskjellig i advokatyret og i offentlig forvaltning. Det er mye som tyder på at denne forskjellen har sitt grunnlag i kvinnes egne valg og verdiprioriteringer, og er ikke et utslag av noe form for kjønnsdiskriminering i juriststanden.²¹

Når vi nå snakker om en ny innmarsj i juriststanden, så er det da i forhold til fremmedkulturelle. Hvis vi går 10 – 15 år tilbake i tid, så er sannsynligheten stor for at vi ikke hadde funnet noen jurister eller advokater med minoritetsbakgrunn i den juridiske profesjonen. I dag er det en del jurister og advokater som har en juridisk utdanning fra utlandet og som har flyttet til Norge for å jobbe her, og tendensen er at antallet kommer til å øke. De fleste av dem kommer derimot fra vestlige land. Derfor er de juristene med minoritetsbakgrunn som kommer inn i juriststanden de første som kommer inn på denne arenaen i og med at de kommer fra ikke-vestlige land. Det er ikke sikkert at vi kommer til å se klare tendenser i forhold til deres innmarsj sånn som vi har sett med kvinner, bortsett fra at antallet sannsynligvis vil øke noe med tiden. Grunnen til dette er at det ikke er snakk om så stort antall som ved kvinner og fordi de kommer til å være en mangfoldig gruppe som gjør at de ikke kan ses under ett. Vi får ikke det klare skillet mellom menn og kvinner og nye problemstillinger vil melde seg. Det er allikevel mulig at man kan se likhetstrekk mellom kvinner og jurister med minoritetsbakgrunn i forhold til innmarsjen i juriststanden og at man kan anvende de samme tiltakene for jurister med en slik bakgrunn som man gjorde ved kvinnes for en del år siden mht inntreden i den juridiske profesjonen.

Hvis vi ser nærmere på bakgrunnen til de som allerede er en del av juriststanden, så viser resultatene fra undersøkelsen om jusstudentenes rekrutteringsbakgrunn og yrkesplaner²² at 75 % av jusstudentene har en mor eller far med høyere utdanning og 25 % har to foreldre med høyere utdanning. Yrkesgruppene til foreldrene assosieres med høy status og høy inntekt. Jusstudentene har i større grad enn andre studenter ved Universitetet i Oslo

²¹ Se nærmere Åkvåg 2001.

²² Se nærmere Bahus 2001.

generelt foreldre med høyere utdanning. Slike forhold vil føre til at man da i arbeidslivet får en ganske homogen gruppe mht sosial bakgrunn. Det vil da lett kunne danne seg en intern sosial kultur på arbeidsplassen og innen profesjonen hvor det gjelder egne regler som har sitt opphav i den sosiale bakgrunnen. Dette vil spesielt kunne gjøre seg gjeldende i advokatyrrket og dommerstanden. Fakta om innvandrerbefolkningen i Norge viser at sannsynligheten vil være stor for at de fremmedkulturelle som kommer inn i juriststanden ikke vil komme fra de samme sosiale lag i samfunnet som de andre på arbeidsplassen og vil ikke ha den samme sosiale bakgrunnen. Det er imidlertid ingenting ennå som tyder på at dette kommer til å være et problem i fremtiden. Dette kan forklares med at de fremmedkulturelle juristene har vokst opp i Norge og kjenner de sosiale og kulturelle kodene som gjelder i samfunnet. Ingen av mine informanter nevnte denne problemstillingen. De har bare positive erfaringer fra deres arbeidsplass. Dersom vi får en klar virkning, så tyder datamaterialet klart på at det blir i positiv retning.

Dette kapitlet får fram ulike sider ved vårt samfunn som kan påvirke etniske nordmenns forhold til innvandrere og innvandreneres erfaringer i det norske samfunnet. Det er i lys av slike forhold i samfunnet at jeg skal se på fremmedkulturelles situasjon i juriststanden.

3.2 Arbeidsplassen og forholdet til kolleger

3.2.1 Fremmedkulturelles hverdag i juriststanden

Informantene ble spurt om hvordan det er for dem å jobbe som jurister/advokater og ha minoritetsbakgrunn. Alle sa at de trives på sin arbeidsplass og at de ikke opplever noe negativt. De ble også spurt om hva slags reaksjoner de får av mennesker de samarbeider

med i forbindelse med jobben; klienter, andre advokater og jurister, kolleger, statlige institusjoner, osv. Ingen av informantene kunne vise til noen negative opplevelser, de føler at de er godt tatt imot og at de blir sett på som jurister og ikke som personer med minoritetsbakgrunn. Noen poengterte at det viktigste i jobben er å utføre den på en bra og profesjonell måte. Så lenge man gjør det, så er det ingen som legger vekt på etnisk bakgrunn. Fokuset ligger på den jobben man utfører. Datamaterialet tyder alt i alt klart på at det har vært en bra respons på jurister med minoritetsbakgrunn i juriststanden. En av informantene mine hadde fått en ”det var på tide” bemerkning fra en dommer.

3.2.1.1 Reaksjonene

Majoriteten av mine informanter kunne melde om at de har opplevd litt ”stussing” i forbindelse med den jobben de utfører, men det er viktig å presisere at det er snakk om få tilfeller av svært liten omfang. Det meste av stussingen kommer fra klienter og ikke kolleger og mennesker de har kontakt med i forbindelse med jobben. De ser derimot ikke på dette som en negativ reaksjon og man kan si at de tar det med et smil. De sier også at dette er noe de forstår siden det ikke er mange advokater med minoritetsbakgrunn i Norge ennå. Hvis man blant annet ser på presentasjonen av innvandrere i media, så er det kanskje ikke så underlig at advokatene opplever litt skepsis fra klientene i begynnelsen. Det er et stort gap mellom den posisjonen de fleste innvandrere antas å ha i det norske samfunn i dag og den posisjonen advokater med minoritetsbakgrunn er i når det gjelder sine klienter. En av informantene som jobber mest med klienter med fremmedkulturell bakgrunn sa at hun opplevde mest stussing fra en person som selv jobber mye med personer med minoritetsbakgrunn. En mulig forklaring på dette er at denne personen var vant til å se innvandrere i en spesiell kontekst og ble litt overrasket når han skulle forholde seg til en med minoritetsbakgrunn som jobbet som jurist. Disse reaksjonene oppfattes ikke av juristene på en negativ måte, men heller som et utslag av impulsreaksjoner som har sin bakgrunn i generelle forhold i samfunnet.

Man skulle kanskje tro at stussing og skepsis forekom mest i konservative advokatfirmaer, men datamaterialet avkrefter klart denne tesen. Informantene som jobber som advokater

nevner også litt stussing i begynnelsen i forhold til nye klienter, men det er også det eneste de har opplevd av ting som kan bunne ut fra at de har minoritetsbakgrunn. De presiserer også at dette ikke representerer noe problem i forhold til klientene, dette går seg svært fort til og forhindrer ikke på noen måte etableringen av tillitsforholdet mellom dem og klienten. En av advokatene mente at man må jobbe hardere enn andre siden man har en fremmedkulturell bakgrunn for å bevise at man kan utføre jobben på en bra måte.

3.2.1.2 Forholdet til kolleger

To av informantene var de første med minoritetsbakgrunn på sine nåværende arbeidsplasser. En av dem så dette som en mulighet til å prøve å redusere fremmedfrykten som eksisterer i forhold til innvandrere i Norge. Han gjorde dette ved å være åpen om sin kultur og ved å fortelle om ting som noen bare hadde hørt om i media. Han så dette som en fin mulighet til å gi et korrekt bilde av visse fenomener fra sin kultur. Mangfold på jobben kan på denne måten også bidra med til å motvirke fremmedfrykt utenfor arbeidsplassen. Korrekte beskrivelser av forskjellige kulturer vil da kunne spre seg fra person til person og forståelsen for andre kulturer kan øke. Dette er spesielt viktig siden ca. 30 prosent av Norges befolkning opplyste i 2005 at de ikke har noe kontakt med innvandrere og dette har ikke økt siden 2002. Undersøkelsen fra Statistisk Sentralbyrå²³ viser at sosial kontakt er holdningsskapende. Det har vist seg at personer som har sosial kontakt med innvandrere har mer innvandervennlige holdninger enn personer som mangler slik kontakt. Undersøkelsen viser også at jo flere innvandrere som omfattes av kontakten og jo flere arenaer kontakten utspilles på, jo mer positive er holdningene. De fleste har kontakt med innvandrere i forbindelse med jobben. Derfor kan denne kontakten brukes til å oppnå noe positivt, skape positive holdninger til innvandrere.

²³ Blom 2005.

3.2.2 Diskriminering på arbeidsplassen

SMED²⁴ slår fast i en rapport²⁵ at diskriminering i arbeidslivet er en realitet, selv om det ofte er vanskelig å bevise. Med ”diskriminering” menes negativ forskjellsbehandling på grunn av en persons etniske opprinnelse, vedkommendes hudfarge eller religiøse overbevisning. Hovedvekten av henvendelsene som har kommet til senteret har omhandlet diskriminering i arbeidslivet. De ansatte på senteret mente at det er behov for å forbedre rekrutteringsmetodene slik at minoritetsbefolkningen ikke blir stående bakerst i køen. Andel ansatte med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn var i år 2000 på 2,5 prosent. Dette kan være et utslag av det faktum at ikke-vestlige innvandrere med høyere utdanning har opptil dobbelt så stor sjanse for å bli arbeidsledige etter uteksaminering.²⁶ Mens tallet (prosent) for etnisk norske med utdanning fra Norge i forhold til opplevd arbeidsledighet i løpet av perioden etter uteksaminering var på 11,5 prosent, var tallet for ikke-vestlige med utdanning fra Norge på 25,3 prosent og 27,3 prosent med utdanning fra utlandet.

3.2.2.1 Diskriminering i juriststanden

Jeg har ikke funnet spor av etnisk diskriminering i juriststanden, verken i forhold til jobbsøkningsprosessen eller i arbeidslivet. En mulig forklaring på dette kan være at disse menneskene jobber sammen med folk som har en høy utdanning. Rapporten fra Statistisk Sentralbyrå viste at høyt utdannede er systematisk mer positivt innstilt til innvandrere enn lavt utdannede. Denne forklaringen styrkes litt av at jeg bare har hørt om en negativ opplevelse fra en av informantene som gikk på at personen hadde minoritetsbakgrunn selv om informantene jobber på forskjellige steder. Denne episoden kom ikke fra en person som informanten forholdt seg til i forbindelse med jobben, men en person som var en klient. Dette var et ekstremt tilfelle som det heldigvis er få av. En annen forklaring er at de fortsatt

²⁴ Senteret er nedlagt. Erstattet av Likestillings- og diskrimineringsombudet.

²⁵ SMED, 1999: *Solskinn og skygge*.

²⁶ Rapport fra NIFU, 2004, jfr fotnote nr. 12.

er få og at det må flere til for at man får fram de vanlige diskrimineringsproblemene. Dette vil også kunne gjøre seg gjeldende i forhold til det å ikke ha vanskeligheter med å få jobb. Det vil være spennende å se hvordan dette vil utvikle seg i fremtiden. Slik situasjonen er i dag, så er fremmedkulturelles innmarsj i juriststanden i en begynnelsesfase. Vi må ikke mange år tilbake i tid for å ikke kunne finne noen jurister med minoritetsbakgrunn i Norge. Hvis vi forutsetter at det kommer flere jurister med minoritetsbakgrunn inn i profesjonen, så vil den etniske bakgrunnen enten kunne være et fortrinn eller en ulempe i en konkurransesituasjon. Realiteten for noen andre yrkesgrupper i dag er at den oppleves som en ulempe. Det er vanskelig å si hvordan dette vil utvikle seg i forhold til juristene. Det er også mulig at vi ikke får så mange på arbeidsmarkedet at det kommer fram som et problem og at vi kan se klare tendenser.

3.2.3 Etter uteksaminering

3.2.3.1 Jobb i løpet av noen få måneder

Undersøkelser viser at ikke-vestlige innvandrere med høyere utdanning har dobbelt så stor sjanse for å bli arbeidsledige etter uteksaminering.²⁷ Mot dette bakteppet er det kanskje spesielt at datamaterialet viser at ingen av informantene hadde vanskeligheter med å få seg jobb. Alle fikk jobb noen måneder etter uteksaminering. Dette kan ikke forklares med at de har perfekte norskkunnskaper eller norsk utdanning. Rapporten fra NIFU viser nettopp at ikke-vestlige innvandrere med høy utdanning diskrimineres uansett. Jeg snakket med en person som har lang erfaring fra SMED og personen opplyste om at han i løpet av sin tid på senteret ikke hadde møtt en jurist som hadde vanskeligheter med å få seg jobb. Han hadde

²⁷ Se fotnote nr. 26.

hørt om saker hvor en person hadde tatt en lang utdanning i Norge,²⁸ uten å klare å få seg en jobb. Aakervik (2005) hevder at bruken av statistisk materiale i den norske debatten og ellers har ført til at noen etniske grupper har kommet i en ond sirkel på grunn av stigmatiseringen som danner seg gjennom bruken av dette materiale (s. 37-38). Han mener at mange ikke får jobb fordi de tilhører en folkegruppe som har fått dårlig rykte og som dermed ikke anses som egnet som arbeidstakere. De kommer ikke gjennom den første porten under jobbsøkningsprosessen fordi disse antagelsene er til stede hos mange og dermed også hos arbeidsgivere. Aakervik kritiserer statistisk materiale som brukes for å bekrefte problemene med innvandrergupper, for eksempel utlendingers andel av kriminelle handlinger, og påpeker at dette er diskriminering etter FNs og Europarådets definisjoner, uavhengig hvordan statistikken fremstår for gruppa som helhet.

I en artikkel i Dagbladet²⁹ fra 16.03.06 hevder derimot en del forskere at ”norsk forskning på innvandrere er preget av feighet, politisk korrekthet, selvsensur og tabuer” og at resultatet blir at befolkningen i Norge får dårligere og dårligere informasjon om dette temaet. FAFO - forsker Anne Britt Djuve mener at man er ”nødt til å forske på utsatte grupper, og publisere funnene selv om de er ubehagelige”. En ting er å finne disse funnene ubehagelige, og en annen ting er at slik forskning kan ha samme effekt som statistisk materiale som Aakervik viser til i forrige avsnitt. Det er svært uheldig hvis individer innenfor en etnisk gruppe som ikke er tilknyttet til det resultatet som kommer frem av forskningen skal lide på grunn av andres antagelser på grunnlag av publiserte forskningsresultater. På en annen side så er det en del temaer innenfor innvandrerforskningen som trenger å forskes på for samfunnets og innbyggernes beste. Hvis forskerne finner ut hvor problemet kommer fra, så vil samfunnet ha en mulighet til å gjøre noe med problemet. Å forske på utlendingers andel av kriminelle handlinger, sykefravær, trygdeytelser og lignende blir derimot litt annerledes. Resultater fra slik forskning kan få utilsiktede virkninger for individer innenfor en etnisk gruppe.

²⁸ For eksempel ingeniørutdanning.

²⁹ Artikkelen heter *Norsk innvandringsforskning er feig*.

3.2.3.2 Mulige forklaringer

En mulig forklaring på at juristene med minoritetsbakgrunn ikke har vanskeligheter med å få seg jobb kort tid etter uteksaminering, er at de er tallmessig få. Derfor blir de lagt merke til på arbeidsmarkedet og ansett for å ha noe ekstra siden de har klart å bli ferdig med den juridiske utdannelsen i Norge. Da er det mer fokus på deres kompetanse enn det faktum at de har en fremmedkulturell bakgrunn. Personen fra SMED mente at det faktum at det er få jurister med minoritetsbakgrunn, kan tyde på at man må ha en viss styrke for å komme gjennom studiet. Dette gir igjen positive signaler til arbeidsgiver. Dessuten integreres man mye mer gjennom å studere jus enn andre fag siden jus på mange måter er et samfunnsfag. Man blir gjennom studiet godt kjent med ulike deler av samfunnet og dermed er bedre rustet til å klare seg i arbeidslivet. Dessuten vil man kanskje enklere klare å tolke de forskjellige kodene som finnes i en intern sosial kultur på en arbeidsplass. En av mine informanter mente at jus var et av de yrkene i Norge hvor det fortsatt er positivt å ha minoritetsbakgrunn under jobbsøkningsprosessen. Det har i det siste vært mye fokus i media på dette med jobbsøknader fra søkere med minoritetsbakgrunn som enten havner nederst i bunken eller til og med i søpla. Arbeids- og inkluderingsminister Bjarne Håkon Hansen påla i februar 2006 ledere i de heleide statlige selskapene å innkalle minst en kvalifisert søker med innvandrerbakgrunn til intervju ved ansettelser. I Sverige utredes muligheten for anonyme jobbsøknader til offentlig sektor. Det er ventet å øke andelen ansatte med minoritetsbakgrunn i offentlig sektor og minske sjansen for at innvandrere diskrimineres på arbeidsmarkedet. I januar 2006 ble Anonymitetsutredningen levert til statsråd Sven-Erik Österberg. Det antas at tiltaket vil iverksettes i løpet av høsten. Frankrike vedtok en lov om anonyme jobbsøknader i mars 2006. Det vil bli interessant å se om denne loven vil fungere etter sin intensjon, og om vi kan få en slik lov i Norge etter hvert.

3.2.4 Tolk eller tiltalt

To av mine informanter, og det var bare de to som jobber som advokater, hadde opplevd at de i forbindelse med en rettssak ble spurt om de var tolk eller tiltalt. Advokat var altså ikke et alternativ. Dette illustrerer hvordan situasjonen for fremmedkulturelle i juriststanden er akkurat nå. Det har bare vært en kort periode med jurister og advokater med minoritetsbakgrunn i det norske samfunn og det tar tid før det har blitt helt vanlig å se en med slik bakgrunn jobbe som advokat eller dommer. Hittil har vi jo bare hatt etnisk norske advokater og mennesker med minoritetsbakgrunn har bare dukket opp i rollen som tolk eller tiltalt. Det er først nå at fremmedkulturelle gjør en innmarsj i juriststanden, men de er fortsatt ikke mange. Derfor blir de spurt om de er tolken eller tiltalte. Dette er noe mine informanter tar med et smil og noe de sier at de forstår.

Situasjonen kan imidlertid raskt forandre seg når vi får flere jurister med minoritetsbakgrunn inn i arbeidslivet. Mine informanter bryter isen på mange måter for de kommende generasjoner. Dette betyr ikke at det dreier seg om store barrierer som må brytes og informantene oppfatter det heller ikke slik. Samtlige føler at de har blitt veldig godt tatt imot, men det faktum at de er de første som kommer inn i den norske juriststanden må føre til at det vil dukke opp små situasjoner som vil ha sin bakgrunn i dette faktum. Dette er nærmest forståelig. Disse reaksjonene er ikke et resultat av et ønske om å fornærme, men en automatisk reaksjon som har sitt grunnlag i tidligere erfaringer. Av den grunn blir de heller ikke tatt personlig av dem som er involvert.

Hver gang dreier seg om noe nytt, så vil vi få en periode hvor alle parter prøver å tilpasse seg det nye. Noen ganger er dette en vanskelig periode med mange forskjellige elementer, mens andre ganger er det mer en stillegående, psykologisk prosess med tilpasning. Når det gjelder juristene i Norge med minoritetsbakgrunn er det heller den psykologiske prosessen som er dominerende. Ved at det nye er til stede, vil gamle assosiasjoner erstattes med nye og dette trenger ikke nødvendigvis ta lang tid. Det som er spennende i forbindelse med jurister med fremmedkulturell bakgrunn i Norge, er at de er i denne fasen akkurat nå.

3.3 En god ressurs?

3.3.1 Juriststanden og klienter med minoritetsbakgrunn

Alle yrker har sine utfordringer. Disse utfordringene kan bli enda større når man må jobbe med mennesker med minoritetsbakgrunn. Mange av disse menneskene har vokst opp i et land med en helt annen kultur enn den norske. Selv om de flytter til Norge og prøver å tilpasse seg dette samfunnet, så har de allikevel en annen bakgrunn som fortsatt vil være en del av dem på mange måter. Innvandrere har med seg sine egne tanker og erfaringer fra livet i hjemlandet.

Juristene, som mange andre yrkesutøvere, kommer i kontakt med mennesker med minoritetsbakgrunn. Mange av de kulturelle og sosiale kodene som tilhører det landet disse menneskene opprinnelig kommer fra, vil som regel fortsatt være en del av dem. Det er ikke problemfritt for innvandrere å tilpasse livet sitt helt til norsk samfunnsliv som har sine egne sosiale og kulturelle koder. Mange kommer fra svært ulike sosiale og kulturelle livsbetingelser. Som yrkesutøver kan dette føre til at det oppleves som litt problematisk å være nødt til å jobbe sammen med en person med minoritetsbakgrunn. Begge parter kan ønske det beste, men forskjellen i etnisk bakgrunn kan føre til at man har vanskeligheter med å forstå hverandre. Dette kan være svært uheldig i forholdet mellom advokaten og klienten fordi deres forhold skal være basert på tillit. Det er som regel mye som står på spill for klienten, og han trenger da en advokat som han tror kan hjelpe med å løse problemet.

3.3.1.1 Det norske rettssystemet og minoritetene

I forhold til profesjonell kontakt med minoriteter, står jusen også i en spesiell stilling. Den er mer enn andre vitenskaper et produkt av samfunnet slik det er til enhver tid. På mange måter er jusen et samfunnsfag og et resultat av den norske kulturen. Loven tar ikke direkte hensyn til mennesker fra andre kulturer og som dermed har andre moralske verdier enn de loven tar utgangspunkt i. Dette hadde også vært svært vanskelig å gjennomføre i praksis. Lovgivers oppgave er å lage lover som ikke strider imot folks rettsoppfatning. Derfor er det begrenset hva man kan ta hensyn til i lovgivningsprosessen.

Den sosiale tilpasningen av den enkelte innvandrer til det norske samfunn er først og fremst avhengig av den enkeltes tilpasningsvilje og tilpasningsevne. For å få en vellykket integrering, må også det samfunnet innvandrene kommer til prøve å tilpasse seg. Man må prøve å møtes på halvveien.

Det kan imidlertid være vanskelig å ha tillit til et rettssystem som er grunnlagt på andre verdier enn sine egne. I en slik situasjon kan det lett oppstå en følelse av at man har systemet imot seg og at man ikke har det for å få hjelp.

3.3.2 Innslag av fremmedkulturelle i juriststanden

De uheldige virkningene som omtalt i forrige avsnitt kan dempes ved at vi får flere jurister og advokater med minoritetsbakgrunn. De kan gjennom kontakten med klientene fungere som brobyggere mellom den norske kulturen og den kulturen som klientene har vokst opp med. Sann som situasjonen er nå, så er det en del etniske grupper som kvier seg for å komme i kontakt med rettssystemet fordi de føler at det er et område som de ikke vil takle så godt med sine forutsetninger. Det at juriststanden har mennesker som har kompetanse til å forstå mennesker med minoritetsbakgrunn, vil være bra for klientene og for samfunnet. Dette kan føre til at flere tar kontakt med advokater og jurister, at man får formidlet det norske regelverket på en riktig måte og bygge opp tilliten til offentlige instanser.

3.3.2.1 Innsikt i flere kulturer

Selv om jurister og advokater med minoritetsbakgrunn har vokst opp i Norge, så vil de alltid ha hatt en fot innenfor det etniske miljøet gjennom familie og venner. Man kan selv være godt integrert i det norske samfunn, men man kan aldri isolere seg fra sine foreldre og deres etniske bakgrunn. Alle informantene mine har to utenlandsfødte foreldre som kom til Norge i voksen alder. Deres barn gikk da på norsk skole og hadde sannsynligvis norske venner. Kulturen fra hjemlandet har imidlertid alltid vært til stede og barna tar den til seg indirekte samtidig som de er en aktiv del av det norske samfunn. De tar til seg måten mennesker fra deres kultur tenker på gjennom foreldrene, venner og bekjente. Alle disse erfaringene lagres i barns underbevissthet og danner et grunnlag for å forstå en kultur. Dette er en stor ressurs. Det er ikke noe man kan lære ved å lese bøker eller å bo i utlandet i en periode. Når det gjelder det språklige, så er det for eksempel slik at mye sies mellom linjene som bare en som kjenner kulturen har mulighet for å skjønne. Det er en lang prosess hvor man føler begge kulturene og tenkemåtene på kroppen. Det er lettest å forstå folks handlinger hvis man har vært i en lignende situasjon selv.

3.3.3 Fordel med minoritetserfaring i jobben

Informantene ble spurt om de følte at det var en fordel i jobben å ha minoritetsbakgrunn. En av dem som jobber som advokat fortalte at han føler at han noen ganger mye lettere får i stand et forlik med mennesker med minoritetsbakgrunn. Han mente at grunnen til det var at klienten fikk automatisk tillit til han og var mer åpen for å få i stand en avtale. Han følte at han selv også forsto klienten godt på grunn av hans erfaringer med minoriteter og det å ha hatt en fot innenfor forskjellige kulturer. Etter svarene jeg fikk, ser det ut som om advokatene er de som oftest føler at de får bruk for sine erfaringer som etnisk minoritet i Norge. Jo mer direkte kontakt man har med mennesker, jo større fordel er det å ha en minoritetsbakgrunn. Juristene jeg snakket med, er derimot mer i indirekte kontakt med mennesker med minoritetsbakgrunn, så de følte ikke at de hadde så stor fordel med slik

bakgrunn selv. Men også de opplever at disse menneskene har mer tillit til dem fordi de føler at de vil bli bedre forstått. De tar det nesten som en selvfølge at ting vil gå lettere da. Selv om dette kanskje ikke alltid vil være tilfelle, så har det i hvert fall en positiv virkning på klientene og dermed kan det åpnes muligheter som vil føre til at saken får et riktig utfall. Tiltroen til rettssystemet kan også tenkes å økes gjennom en advokat med minoritetsbakgrunn. Tiltalte vil kunne føle seg mer ”beskyttet”, og vil dermed ikke lett kunne få et inntrykk at det har forekommet usaklig forskjellsbehandling i hans sak. Dette kan igjen hindre mange grunnløse anker.

Selv om man tilhører en etnisk minoritet, så vil man ha grunnlag for å forstå også andre etniske minoriteter. Av den grunn vil man ikke være en god ressurs bare i forhold til mennesker med samme bakgrunn. Innvandrere i Norge deler de samme erfaringene i forbindelse med møtet med et nytt land som de flytter til. Man flytter ofte også av de samme grunner; for eksempel krig eller økonomisk ustabilitet i hjemlandet. Innvandrere plasseres i samme bås i det landet de flytter til. De regnes som innvandrere uansett hvor de kommer fra og har like regler å forholde seg til. Dette fører til at det danner seg likheter i tankemåten til innvandrere på grunnlag av like erfaringer og at de får en felles arena hvor de har gode forutsetninger for å forstå hverandre uansett hvor de kommer fra.

3.3.3.1 Bruk av fremmedkulturelles kompetanse

En av informantene jobber mest med klienter med minoritetsbakgrunn. Denne personen fikk spørsmål om han følte at han var en god ressurs for firmaet med sin fremmedkulturelle bakgrunn. Han fortalte at han følte at han kunne være det, men at han ikke hadde anledning til å ta saker hvor klienten tilhørte samme minoritetsgruppe som han selv. Grunnen til dette var at arbeidsgiveren mente at de ansatte ville kunne føle et press i forbindelse med håndtering av en slik sak. Personen selv følte ikke at dette kunne være et problem for han og mente at det var synd at han ikke fikk brukt sin spesielle kompetanse på dette område. Personen føler at han får brukt sin kompetanse i forhold til klienter fra andre

minoritetsgrupper, men føler også samtidig at han hadde kunnet hjulpet mest i forbindelse med klienter med samme minoritetsbakgrunn fordi han kjenner dem best.

En ting er å være enig om at jurister med minoritetsbakgrunn er en god ressurs i arbeidslivet, men da bør de også ha muligheten til å bruke sin kompetanse i forhold til mennesker som kan få bruk for denne kompetansen. Dette er spesielt viktig i det juridiske miljøet fordi mange saker som er viktige for enkeltmennesker avgjøres i rettssystemet. Vi kan kun snakke om ressurs dersom denne brukes. Hvis ikke, så blir det bare et symbol. Begrunnelsen for at personen ikke fikk jobbe med saker hvor klienten var fra samme land, var som nevnt ovenfor at arbeidsgiveren ville skåne de ansatte for press fra klientene. Dette er forståelig til en viss grad. På en annen side så tilhører min informant en stor etnisk gruppe i Norge og kjenner sannsynligvis ikke mange i denne gruppen. Det faktum at det er snakk om en stor gruppe kan dessuten også være et argument for at man burde få inn folk som vet hvordan denne gruppen tenker og få til det som er viktigst for alle parter; treffe en riktig avgjørelse. Ved å frata jurister med minoritetsbakgrunn muligheten til å jobbe med klienter med samme bakgrunn, så undervurderer man muligens også sine ansatte. Dette er tross alt voksne mennesker som har en viktig jobb. De kjenner mennesker fra sin kultur best og har bedre forutsetninger til å vurdere om det hadde vært vanskelig å ta deres saker. En jurist som er etnisk norsk og som jobber på et lite sted i Norge hvor de fleste kjenner hverandre vil også muligens kunne bli utsatt for en form for press. Det kan imidlertid ikke legges altfor stor vekt på dette momentet. Det hadde ført til at ingen hadde kunnet ta jobben. Man må til en viss grad ha tillit til personen som utfører jobben. Det er naturligvis også mulig at det i visse situasjoner kan bli altfor vanskelig å jobbe med klienter med samme etniske bakgrunn. Uansett så burde en avgjørelse om å ikke la juristene jobbe med slike saker bygge på erfaringer og ikke antagelser. Hvis ikke, kan det medføre at man ikke får brukt en bra ressurs som allerede er tilgjengelig.

3.3.4 Advokater og klienter med minoritetsbakgrunn

Advokater med minoritetsbakgrunn har store muligheter i arbeidslivet i dag og vil også ha det i fremtiden. Grunnen til det er at de har muligheten til å jobbe med mennesker med

samme etniske bakgrunn. De vil da automatisk få en gruppe som klienter og vil dermed ikke ha problemer med å etablere en kundekrets. Det er først nå at man får advokater med minoritetsbakgrunn og deres kompetanse vil være svært ettertraktet i visse miljøer. Deres kjennskap til både det norske systemet og klientenes kultur og hjemland gjør at det fort vil kunne etableres et tillitsforhold mellom dem og klientene. Ryktet vil kunne spre seg raskt innenfor det etniske miljøet og kundekretsen bygger dermed seg selv opp. I tillegg vil klientene kunne forklare sin situasjon for advokaten på sitt morsmål. Dette er veldig viktig for mennesker som ikke behersker det norske språket godt. Mange av sakene vil dessuten ha tilknytning til forhold fra hjemlandet og da er det nesten en nødvendighet å ha en advokat som har mulighet til å se saken fra begge sider og som forstår måten klienten tenker på. Hvis advokaten i tillegg kjenner til lovene i sitt hjemland, vil hans kundekrets kunne utvides ytterligere og hans virksomhet vil få tilknytning til utlandet. Mange innvandrere i Norge har mye kontakt med hjemlandet selv om de har bodd lenge i Norge. Det er mange som investerer penger i sitt hjemland, gifter seg med en fra hjemlandet og har familie der. Alle disse faktorene bidrar til at man på et eller annet tidspunkt vil få behov for rettshjelp. Ut fra et menneskelig perspektiv, så vil man uansett mye lettere kunne stole på en mann som har samme bakgrunn som en selv. Dette vil gjelde spesielt for litt eldre klienter som enten ikke er godt integrert i det norske samfunn eller som ikke har bodd veldig lenge i Norge. De vil kjenne de sosiale kodene i sitt hjemland godt, noe de ikke gjør i Norge. Da vil de ikke føle seg godt nok rustet til å takle kontakten med det juridiske miljøet blant annet på grunn av språket. Unge mennesker med minoritetsbakgrunn vil kjenne det norske systemet og den norske tankemåten bedre gjennom skolegangen og venner, og vil dermed ha bedre forutsetninger for å klare seg med en advokat som er etnisk norsk.

Vi har også andre eksempler i juristmiljøet hvor slike sosiologiske faktorer har stor betydning. En artikkel om kvinner i advokatyret³⁰ blant annet en tese om at mykjus særlig blir utøvet av kvinnelige advokater. Med begrepet ”mykjus” menes det særlig fagene

³⁰ Bahus 2001.

barne- og familierett og arve- og skifterett. Betegnelsen er begrunnet i fagenes sosiale aspekt. Den ene forklaringen til Bahun på hvorfor kvinnelige advokater fortsetter i ”mykjus”-tradisjonen, er at mange klienter med familierettslige problemer ønsker seg en kvinnelig advokat å bistå seg. Bahun intervjuet en mannlig advokat som mente at i saker om skilsmisser og barnefordeling, kan klientene ha behov for å betro seg for en advokat som kan vise forståelse for de menneskelige følelsene som dukker opp under en slik prosess. Han hadde også lagt merke til at kvinnelige klienter gjerne velger en kvinnelig advokat fordi det gir dem en følelse av fellesskap mht forståelsen av situasjonen.

Innvandrere har også behov for en advokat som kan vise forståelse for deres situasjon og tankemåte, spesielt siden de bor i et land hvor kulturen er forskjellig fra deres egen. En advokat med minoritetsbakgrunn vil ha mulighet til å vise denne forståelsen. Klienter, uansett om de er innvandrere eller etnisk norske, kommer ofte til advokater med personlige og familiære problemer. Slike problemer vil man helst dele med noen som man føler har best mulighet for å forstå dem. Dette ønsket bunner ut fra en tanke hos klienten om at advokaten har bedre forutsetninger og større motivasjon for å hjelpe når han ser situasjonen på samme måte som han selv. Det er ikke sikkert at det ligger noe i dette, men dette er viktige sosiologiske og psykologiske faktorer som spiller inn i forholdet mellom en advokat og en klient.

3.3.4.1 Rettshjelp

Det har blitt foretatt en del forskning på rettshjelp.³¹ Den første undersøkelsen i Norge på dette område er den såkalte ”Rettshjelpsundersøkelsen 1971” (Eskeland og Finne 1984). De neste undersøkelsene ble foretatt i henholdsvis 1987 og 1997 (datagrunnlag i tiden 1987 – 1990) av Jon T. Johnsen og i 1991 (Haugen og Vigerust 1992). Den siste undersøkelsen er fra 2002.³²

³¹ Se nærmere Mathiesen 2005.

³² Graver m.fl. 2002.

”Rettskjelpsundersøkelsen 1971” og Johnsens undersøkelse fra 1987 viste at det udekkede rettskjelpsbehovet var stort og at det behovet var større jo færre ressurser man hadde til rådighet. Disse undersøkelsene var foretatt blant ressursvakt klientell. Det ble også påvist en sammenheng mellom rettskjelpsbehov og utdanning. Høyinntektsgruppene hadde mindre udekket rettskjelpsbehov enn de andre inntektsgruppene. Undersøkelsen fra 1991, som ble foretatt av Juss-Buss, hadde som formål å finne ut i hvor stor grad rettskjelpsbehovet var dekket i alminnelige lag av befolkningen.. Det man igjen fikk bekreftet, var blant annet at behovet var større hos ressursvake grupper enn det var hos de ressurssterke.

Den siste undersøkelsen hadde som mål å undersøke det udekkede rettskjelpsbehovet i Oslo generelt og følge opp Haugen og Vigerust sin undersøkelse for å se om rettskjelpsbehovet endrer seg over tid. Også denne siste undersøkelsen ville undersøke rettskjelpsbehovet i normalbefolkningen i sentrale østlandsstrøk, i likhet med Haugen og Vigerust. Utvalget ble hentet fra fire forskjellige bydeler i Oslo som ble valgt ut fra bruttolønn, formue, gjeld og utdanning. Resultatene fra denne undersøkelsen er noe annerledes enn for de tidligere undersøkelsene. Som i 1971 viste det seg et hovedmønster i at det udekkede rettskjelpsbehovet synker oppover i inntektsklassene og som i 1991 fant de et unntak i at de som har aller lavest inntekt har et mindre rettskjelpsbehov enn man skulle tro. Undersøkelsen kan ikke komme med en sikker konklusjon for det udekkede rettskjelpsbehovet blant de ressursvake på grunn av små utvalg.

3.3.4.1.1 Udekket rettskjelpsbehov?

Mange innvandrere kjenner heller ikke det norske rettssystemet og vet ikke hvilke rettigheter og juridiske muligheter de har etter loven. Dette gjør at mange velger å ikke ta kontakt med en advokat. I tillegg har innvandrerne svært mye lavere inntekter enn de som ikke er det. Dette viser gjennomgangen av et ganske stort materiale som peker ut innvandrere som en gruppe som er spesielt sterkt utsatt for å være under en

lavinntekstsgrense.³³ Når det gjelder det økonomiske, vil kanskje innvandrerne forutsette en viss forståelse for dette og fleksibilitet i forhold til det hos en advokat som kommer fra det samme etniske miljøet og som kjenner til levekårene. Det norske juristmiljøet føles som noe som er fremmed og nesten uoppnåelig blant annet på grunn av språket og de høye kostnadene. Mange ser på advokaten som en eksklusiv yrkesutøver. Dermed er det mange mennesker som har et behov for hjelp, men som aldri får den hjelpen de trenger på grunn av kulturelle forskjeller. Johnsen (1997) skriver (s. 104)³⁴ : ” De fleste rettigheter og rettsikkerhetsgarantier forutsetter en viss egenaktivitet i form av initiativ, norskferdigheter, fremstillingsevne og kunnskaper om det aktuelle reguleringsystem for en effektiv utnyttelse. De som ikke fyller slike krav, vil risikere å lide rettstap. Visse innsikter og ferdigheter tas som en selvfølge og reguleringsbeslutningene baseres på at rettssubjektene har dem.” Selv om dette ble skrevet i forbindelse med en studie av samisk rettshjelp, så vil mange av disse momentene også kunne sies å være relevante for innvandrere fra forskjellige minoritetsgrupper og andre ressursvake grupper i samfunnet. Dette fører da til at advokater med minoritetsbakgrunn kommer inn på et område hvor rettshjelpsbehovet er stort og hvor deres kompetanse er høyst ettertraktet av mennesker som ikke ellers hadde oppsøkt juridiske hjelpere. Dette åpner mange muligheter for advokaten, og også for klientene.

3.3.5 Internasjonalisering i advokatbransjen

I dagens samfunn vil det ofte være nødvendig for advokater og advokatfirmaer å samarbeide med firmaer og advokater i utlandet. Det kan være i forbindelse med forretninger, eller i forbindelse med saker som har tilknytning til utlandet.³⁵ Advokater med

³³ Østby 2004, del 2.

³⁴ En studie av samisk rettshjelp.

³⁵ Et eksempel på dette er Rahila-saken. Rahila Iqbal var på reise i Pakistan da hun omkom i det som så ut som en bilulykke 1.juni 2005. Faren hennes, morfaren og familiens sjåfør er tiltalt for medvirkning til drap og voldtekt.

minoritetsbakgrunn vil i slike situasjoner ha innsikter og kunnskaper som kan være svært verdifulle for det norske advokatfirmaet. Disse advokatene vil også kunne språket, og dessuten også kjenne kulturen. De vil dermed stille mye sterkere i kontakten med andre advokater og rettssystemer i utlandet enn advokater som er etnisk norske og som bare snakker engelsk. I visse land er det ikke mange som snakker engelsk, og da er det en stor fordel for firmaet å kunne sende en advokat som snakker språket og som kjenner de kulturelle kodene. Advokat Abid Raja,³⁶ som forsvarer Rahilas far, har i forbindelse med utsettelse av saken i retten i Pakistan uttalt³⁷ at han mener måten utsettelsen har skjedd på er ”typisk for rettsvesenet i Pakistan”. Disse uttalelsene har sin opprinnelse i hans kunnskaper om kulturen og andre forhold i landet og er et eksempel på bruk av en advokat med minoritetsbakgrunn i saker i utlandet. Det er også en fordel for klienten å ha en advokat som har slike kunnskaper og i tillegg snakker språket.

England har hatt en spesiell innvandring på grunn av kolonitiden, og har blitt et veldig flerkulturelt samfunn. Behovet for kontakt med andre land i verden er dermed stort. Derfor fins det advokatfirmaer der som har spesialisert seg på samarbeid med spesielle land. Dette tyder på at det er en stor fordel å ha kunnskaper i firmaet om de landene som man skal samarbeide med. I Norge kan advokatene med minoritetsbakgrunn bidra med slike kunnskaper.

Man kan etter dette konkludere med at fremmedkulturelle i juriststanden er en god ressurs i forhold til klienter med minoritetsbakgrunn og i forhold til stillinger i den offentlige forvaltning. Det er samtidig viktig å ikke legge altfor stor vekt på dette med minoritetsbakgrunn hos juristene. De er først og fremst jurister som jobber med de norske lovene som alle andre i juriststanden. Det er også viktig å ikke bare fokusere på det faktum at både juristen og klienten har minoritetsbakgrunn. Juristen skal fortsatt formidle de norske lovene, men kanskje på en annen måte enn en jurist eller advokat som er etnisk norsk fordi han vet på hvilken måte de skal formidles siden han kjenner kulturen til klienten. Juristene kan på denne måten fungere som brobyggere mellom flere kulturer. Det

³⁶ Han har tatt sin juridiske utdannelse i Norge og jobber som advokat i et advokatfirma i Oslo.

³⁷ Uttalelse til VG Nett, mars 2006.

sentrale er at jurister med minoritetsbakgrunn kan hjelpe klienter med slik bakgrunn i møtet med det norske rettssystemet og gjøre dem mer fortrolig med det slik at forskjellige myter avkreftes.

Jurister som har en fremmedkulturell bakgrunn vil være en spesiell ressurs både for samfunnet og de enkeltmenneskene de kommer i kontakt med i forbindelse med jobben. Derfor er det viktig å få et større mangfold i det juridiske miljøet. Vi lever i et flerkulturelt samfunn og siden juristene utøver et yrke som kan påvirke mange liv, må det være ønskelig å få et bredt utvalg av jurister og advokater i juriststanden.

4 Mulige konsekvenser for jusen

Når en ny gruppe gjør sin innmarsj i et yrke, så kan dette påvirke yrket på forskjellige måter. Det kan for eksempel påvirke profesjonen i sin helhet, selve yrkesutøvelsen og også innholdet i de rettsreglene som setter opp rammen for yrkesutøvelsen. Det forrige kapitlet tok for seg hvordan fremmedkulturelles inntog i den norske juriststanden kan påvirke selve profesjonen og vinklingen har for det meste vært sosiologisk.

Dette kapitlet kommer til å ta for seg hvilke eventuelle konsekvenser det kan få for jusen og praktiseringen av den at vi får inn en ny gruppe yrkesutøvere. Det er her vi skal se på samspillet mellom retten og samfunnet, noe som er kjernen i rettssosiologien. Denne oppgaven er en undersøkelse av den juridiske profesjon og har som formål å vise hvordan og i hvor stor grad visse samfunnsforhold virker inn på retten.

4.1 Rettssikkerhet

Rettssikkerhet er en veldig viktig verdi i enhver demokratisk rettsstat. Begrepet innebærer blant annet at den offentlige makt blir utøvd gjennom lover og at individene i samfunnet er beskyttet mot overgrep fra staten. Denne beskyttelsen kommer til uttrykk i de formelle lovene og i konstitusjonelle garantier som setter grenser for statens maktbruk. Et av jusens viktigste mål er å sørge for rettssikkerhet for alle individer i samfunnet som kommer i kontakt med rettssystemet.

Det er et faktum at mange innvandrere kommer i kontakt med rettssystemet. Statistisk Sentralbyrå har lagt fram resultatene av en kartlegging av straffedes innvandrerbakgrunn i

perioden 1998 – 2002,³⁸ med hovedvekt på det siste året. Resultatene viser at av de totalt 54 700 personene som ble straffet i 2002, var 6200 innvandrere mens 45 600 tilhørte den øvrige befolkningen. De resterende 3000 personene var straffede utenlandske statsborgere som ikke var bosatt i landet. Dette innebærer at 11 prosent av de straffede i 2002 var innvandrere. Sett i forhold til befolkningen viser resultatene for 2002 at det ble straffet 13,5 nordmenn per 1000 nordmenn og 23 innvandrere per 1000 innvandrere. Dette betyr at innvandrere ble straffet oftere enn nordmenn. Også ut fra anmeldelsene til politiet er personer med en ikke-vestlig bakgrunn vesentlig mer utsatt for lovbrudd enn andre og er overrepresentert i statistikken over gjerningspersoner.³⁹

4.1.1 Retten til kontradiksjon

Prosesslovgivningen i straffe- og sivilprosess inneholder visse grunnprinsipper som skal sørge for at vi får en ”god” prosess hvor blant annet rettssikkerheten ivaretas. Et av disse prinsippene er det kontradiktoriske prinsipp. Det finnes i begge prosessformer og innebærer at det ikke skal avsies dom eller treffes andre viktige avgjørelser uten at partene har fått anledning til å uttale seg. Tvistemålsloven har ikke noen generell regel om kontradiksjon, men inneholder en del regler som sikrer denne retten; reglene om retten til å være til stede under rettsmøtene, reglene om retten til saksforberedelse og reglene om prosessuell preklusjon.⁴⁰ I straffesaker er retten til å ta til motmæle slått fast i straffeprosessloven § 92 (1). Retten til kontradiksjon er dessuten også ivaretatt gjennom flere regelsett; retten til forsvarer, innkalling til rettsmøter, orientering om bevis, retten til å være til stede og retten til å avhøre vitner. Den viktigste siden av prinsippet om kontradiksjon er at siktede skal få uttale seg slik at avgjørelsene treffes på et så godt

³⁸ Østby 2004, del 2.

³⁹ **Kilde:** Samfunnspeilet nr. 4, 2005: *Innvandrerbefolkningen er mangfoldig*.

⁴⁰ Disse reglene tar sikte på å hindre at en part holder tilbake rettslige grunnlag eller bevis for å forhale saken eller overrumple motparten.

grunnlag som mulig. Retten til kontradiksjon er dermed en viktig del av siktedes rettssikkerhet.

4.1.1.1 Retten til fri tolk og oversettelse

Mange innvandrere som kommer i kontakt med det norske rettssystemet vil ha bruk for tolk i og utenfor rettssalen. Retten til fri tolk og oversettelse er resultater av kontradiksjonsprinsippet.

4.1.1.1.1 Bruk av tolk i norske rettssaler – noen forskningsbidrag

Nilsen (2005)

Ifølge en avisartikkel⁴¹ påstår Anne Birgitta Nilsen i sin doktoravhandling⁴² fra 2005 at tolkningen i norske rettssaler er så dårlig at mange innvandrere i realiteten ikke får forklart seg. Det er mange momenter som kan svekke og bedre rettssikkerheten. Dette er noe som kan svekke den. Hun påviser mange mangler og feil i oversettelsen på grunn av bruk av tolk uten tilstrekkelig kompetanse i tolkefaget. Dette førte til at tiltalte ikke forsto hva som skjedde og at retten ikke forsto mye av det tiltalte sa. Nilsen mener at dårlig tolking fører til at mange dømmes uten å bli hørt og dermed får vi et brudd på et så viktig prinsipp som kontradiksjonsprinsippet. Dette er ifølge henne en konsekvens av at det ikke finnes egen utdanning for rettstolker i Norge, og at utdanningsmulighetene innenfor tolkeyrket er svært begrenset. I dag er det ingen systematisk kontroll av kvaliteten på tolketjenesten. Det finnes

⁴¹ Mikalsen, Bjørn-Egil: *Dårlig oversettelse svekker rettssikkerheten*. 2005.

⁴² Doktoravhandlingen heter *Flerspråklig kommunikasjon i rettssalen: en kasusstudie av en flerspråklig rettsforhandling*.

litt over 90 statsautoriserte tolker for 16 språk. Tolkebehovet ligger derimot på over 100 språk. Dette fører til at man fører et varierende nivå på tolketjenestene i norske rettsaler, noe Nilsen mener de fleste ikke er klar over. Noen er høyt kvalifisert, mens andre kun har bestått en enkel ordforrådstest. Hvis tiltalte tilhører en liten etnisk gruppe i Norge, så er sjansen stor for at vedkommende ikke får den oversettelsen man har krav på. Tolking i rettsalen krever en større kompetanse enn for eksempel tolking på legekantoret. Jusen har sitt eget språk og det er særdeles viktig at tolken er høyt kvalifisert for oppdrag i retten siden feil fra tolkens side kan ha store konsekvenser for tiltalte og kan i verste fall medføre urettmessig frihetsberøvelse. Nilsen har intervjuet tiltalte som har vært utsatt for dårlig tolkning, og har funnet ut at selv om de har vært klar over at tolkingen har vært dårlig, så har de ikke turt å klage fordi de trodde det ville forverre saken deres.

Andenæs m. fl. (2000)

Nilsen har også tidligere⁴³ jobbet med et tverrfaglig prosjekt om det samme tema med deltakelse av lingvister, retts sosiologer og sosialantropolog. Prosjektet het "Likestilling i rettssystemet – om rettssikkerheten til personer som ikke behersker norsk" og sluttrapporten fra prosjektet er lagt fram i "Kommunikasjon og rettssikkerhet".⁴⁴ Prosjektets konklusjoner går ut på at tolkene i mange tilfeller ikke er kvalifisert for oppdrag i retten. Det har vært tilfeller der man ikke kunne bruke den innkalte tolken, og tilfeller der tolken har hatt svakere språkkunnskaper enn den tiltalte. Prosjektet viser også at aktørene ikke er opplært i bruk av tolk og er dermed ikke vant til å være i en situasjon hvor det er en tolk til stede. Det er heller ikke nok tid for tolken til å utføre jobben sin på en tilfredsstillende måte blant annet på grunn av tidspress i mange rettssaker. Ulik kulturbakgrunn og manglende kunnskap om andre kulturer skaper også vanskeligheter i kommunikasjonen mellom aktørene i rettsalene. I tillegg er det en del praktiske problemer i forbindelse med saker med språklige minoriteter. Ofte blir ikke innkalling av tolk og

⁴³ 1998-1999.

⁴⁴ Andenæs m. fl. 2000.

andre sentrale gjennomført på foreskrevet måte. Slike forhold fører til at det blir mye rot, og dette går mest utover den personen som ikke behersker norsk og som er tiltalt.

Mathiesen (2003)

Thomas Mathiesen har også forsket på innvandrernes posisjon i norske rettssaler blant annet i forbindelse med bruk av tolk. Han foretok i 1987-88 observasjoner av domstolsmøter i Oslo tinghus. Boken hans⁴⁵ handler om forhørsrettens behandling av varetektfengslingene og tar for seg mange av de samme momentene i forhold til utlendingers møte med det norske rettssystemet. Han overvar i alt 40 varetektssaker i forhørsretten for å undersøke interaksjonen mellom aktørene i retten. Tolv av 38⁴⁶ sakene gjaldt utlendinger⁴⁷. Gjennomsnittstiden for behandlingen av de tolv sakene var på 23,1 minutter per sak og det var litt under gjennomsnittet for alle 38 sakene. Av de ti saker hvor utlendingene møtte (siktede møtte ikke i to av de tolv sakene), var det syv som trengte tolk. Selv om det ble benyttet tolk under behandlingen av saken, så ble det ikke brukt mer tid enn på de andre sakene. I tillegg til tidsbruken, foretok Mathiesen en kvalitativ analyse av kommunikasjonsproblemer i de ti utlendingssakene der siktede møtte. Han hadde ikke grunnlag for å vurdere kvaliteten på tolketjenesten. Hans materiale er basert på observasjon og detaljerte notater fra rettssakene. Analysen viste at det i hvert fall i syv av de ti sakene forekom større eller mindre grad av kommunikasjonsbrudd mellom aktørene. Mathiesen konkluderer med at det kontradiktoriske prinsipp nesten blir opphevet i et stort antall utlendingssaker i forhørsretten selv om tolken er til stede. I noen av sakene fant han det han kaller rene ”meningssammenbrudd” mellom aktørene i retten.

⁴⁵ Mathiesen 2003.

⁴⁶ Han hadde ikke tilstrekkelig data på 2 av de i alt 40 sakene.

⁴⁷ Mathiesen definerer ”utlendinger” som enten utenlandske statsborgere eller norske borgere med klar utenlandsk bakgrunn. Ingen av utlendingene var fra Danmark eller Sverige.

4.1.1.2 Tolk, kommunikasjon og rettssikkerhet

Disse tre forskningsbidragene viser at utlendingenes møte med det norske rettssystemet ofte vil være problematisk på grunn av bruk av tolk. I Norge er utgangspunktet at rettspråket ved domstolene er norsk. Dette fremgår implisitt av domstolloven § 135. Personer som ikke snakker norsk vil dermed ikke ha samme muligheter til å kommunisere med rettens aktører på samme måte som de som behersker språket som benyttes i rettssalen. Domstolsbehandlingen i norsk rett bygger på prinsippet om muntlighet. Dette betyr at det bevismateriale som skal framføres for den dømmende rett, skal ha en overveiende muntlig form. Alle skriftlige dokumenter som er relevante for saken, må også refereres eller leses opp i rettssalen. Retten til fri tolk og oversettelse blir da veldig viktig for tiltalte. Bruk av tolk medfører på en annen side at det ofte oppstår misforståelser i kommunikasjonen mellom aktørene. En fungerende kommunikasjon mellom rettens aktører er en forutsetning for å sikre at kravet til en betryggende og rettferdig rettergang blir oppfylt og retten til tolk blir dermed en veldig viktig rettssikkerhetsgaranti for tiltalte som ikke behersker norsk.

Kommunikasjonsproblemene mellom aktørene i retten hvor siktede har minoritetsbakgrunn og ikke snakker norsk, kan ha forskjellige forklaringer. En av de viktigste forklaringene er manglende kulturkunnskap fra begge sider. Aktørene i retten har forskjellig sosial og kulturell bakgrunn og forutsetningen for forståelse er dermed ikke til stede. Forståelse er igjen en forutsetning for god kommunikasjon. Tallene fra Statistisk Sentralbyrå⁴⁸ viser at forholdstallet for straffede ikke-vestlige innvandrere var 30 straffede per 1000 innbyggere. Blant vestlige innvandrere var det 11 straffede per 1000. Disse tallene viser at de innvandrerne som kommer i kontakt med rettssystemet vil komme fra en kultur som er vesensforskjellig fra den norske. Enhver kultur har sitt eget kroppsspråk og symbolske handlinger som mennesker fra andre kulturer ikke skjønner betydningen av. Mange

⁴⁸ Se fotnote nr. 38.

momenter i den aktuelle kulturen vil ikke aktører i norske rettssaler dermed ha grunnlag for å forstå. En tredjedel av den norske befolkning har ikke engang kontakt med innvandrere.

Espen Lund foretok i 1990 en undersøkelse⁴⁹ av dommerne i Høyesterett, lagmannsrettene og Oslo byrett. Undersøkelsen viste blant annet at dommerne bosatt i Oslo-område bor i strøk med høy levestandard, med stor geografisk og sosial avstand til det klientellet de møter i rettssalen. Lik sosial bakgrunn fører til bedre forståelse og omvendt. Også jurister generelt kommer fra miljøer fra høyere sosiale lag. Åkvågs undersøkelse⁵⁰ av et stort utvalg jusstudenter viser at selvrekrutteringen fortsatt er til stede og at 75 % av jusstudentene hadde mor eller far med høyere utdanning. Når det gjelder det faktum at klientellet i rettssalene oftest kommer fra lavere sosiale lag i samfunnet, så vil dette momentet gjøre seg gjeldende også i forhold til utlendinger. Undersøkelser om innvandrerbefolkningens levekår viser at ikke-vestlige innvandrere er overrepresentert i lavinntektsgruppen.⁵¹ For innvandrere får vi imidlertid i tillegg problematikken på grunn av en annen kulturbakgrunn. Sjansen for misforståelser blir dermed større og den økes ytterligere ved bruk av tolk.

Under et slikt klima i rettssalene, med språkbarrierer, kulturforskjeller og kulturkonflikter, kan det være nyttig å ha aktører som har forutsetninger for å forstå flere kulturer og flere språk. Dette vil kunne føre til at noen misforståelser vil kunne avklares. Kvaliteten på tolketjenestene kan ikke avhjelpest med advokater med fremmedkulturell bakgrunn, men i enkelttilfeller kan i hvert fall advokaten bidra til at misforståelser unngås. Fordelen med å ha en advokat med minoritetsbakgrunn i saker hvor det benyttes tolk, er at advokaten kjenner det eksakte innholdet i de rettslige begrepene og kjenner konsekvensene av at det kretser misforståelser rundt dette. Advokaten vil dermed ha gode forutsetninger for å oversette begrepene riktig for tiltalte. De tolkene som ikke er kvalifisert for rettstolkning vil ha problemer med dette. Det er mange ord i et språk som ikke finnes i et annet. Da er det

⁴⁹ Lund 1990; basert på et spørreskjema til 126 dommere og svarprosenten var 73, jfr. Mathiesen 2005.

⁵⁰ Åkvåg 2001.

⁵¹ Østby 2004, del 2.

viktig at noen kan forklare innholdet i det aktuelle rettslige begrepet for tiltalte på hans morsmål. Det er særdeles viktig at tiltalte kjenner innholdet i de rettslige begrepene. En av mine informanter er ofte innom rettssalen. Han fortalte at han en gang var vitne til feil i oversettelsen til tolken som kunne få alvorlige konsekvenser for tiltalte mht straffeutmåling. Han måtte bryte inn under tolkens oversettelse og be dommeren om tillatelse til å oversette visse begreper på en riktig måte. Det er mange nyanser i det juridiske språket som det er viktig å skille mellom. Hvert ord i lovteksten har sin spesielle betydning og kan ikke forveksles med andre. Jusen er det område hvor ordene har størst plass og regulerer alt. Derfor er det et paradoks at det ofte benyttes tolker i rettssaler som ikke er kvalifisert for tolkeoppdrag i rettssalen.

I tillegg til visse fordeler mht språk, vil advokater/dommere med minoritetsbakgrunn kunne forstå flere kulturer. Dersom det oppstår forvirring i forbindelse med noen handlinger som har kulturell bakgrunn, kan advokaten bidra til å forklare disse handlingene.

Vi kan konkludere med at sentrale aktører i rettssalen som har minoritetsbakgrunn til en viss grad kan avhjelpe den uheldige situasjonen i retten med ukvalifiserte tolker og kulturkonflikter. Informanten min ga meg et eksempel på akkurat dette. Dette er derimot problemstillinger i seg selv som må løses på en annen måte enn bare ved tilstedeværelse av advokater og dommere med minoritetsbakgrunn. Justisdepartementet nedsatte i mai 2004 en arbeidsgruppe for å se på regler for bruk av tolker og oversettelse av dokumenter i forbindelse med straffesaker. Målet har vært å se på hvordan minoritetsspråkliges rettssikkerhet kan bedres i møtet med det norske rettssystemet. Arbeidsgruppen overleverte sin rapport⁵² til Justisdepartementet i mars 2005. Arbeidsgruppen foreslår blant annet regler som fastslår at det er myndighetenes plikt til å sørge for at tolk tilkalles ved behov, som skal sikre at tolken kan utøve sin funksjon på en forsvarlig måte og regler for domstolenes tolkeregister hvor det skal føres oversikt over tolker som ønsker å ta oppdrag og deres kvalifikasjoner.

⁵² Rapporten heter *Rett til tolk – Tolking og oversettelse i norsk straffeprosess*.

Ved tilstedeværelse av aktører med en annen kulturbakgrunn, er det stor sjanse for at problemene med misforståelser i rettssalene blir mer synlige fordi en som skjønner språket vil også kunne se feilen i oversettelsen selv om personen velger å ikke bryte inn i tolkens oversettelse. Dette kan bidra til debatt om problemet og kanskje løsninger på det. Dersom aktørene ikke kjenner til det aktuelle språket og kulturen, vil de heller ikke ha muligheten til å avsløre feil. Dette har de derimot muligheten til å gjøre når tiltalte behersker norsk. I saker hvor tiltalte har en utenlandsk bakgrunn og ikke snakker språket, må alle aktørene basere seg på den informasjonen de får fra tolken.

4.1.2 Det norske rettssystemet i møte med andre kulturer

Vi har eksempler i samfunnet på problemstillinger og løsninger på disse som oppstår på grunn av forholdet mellom kultur/språk og domstol/rettssikkerhet.

4.1.2.1 Lekdommerutvalgene

Det første eksemplet kommer fra en utredning⁵³ fra Lekdommerutvalget avgitt til Justis- og politidepartementet som tar for seg blant annet spørsmålet om det bør lovfestes krav om fordeling etter etnisk bakgrunn. Utvalget anser spørsmål omkring etnisk representativitet som en viktig del av sitt mandat. I mandatet står det følgende: ”Det har i den senere tid blitt satt fokus på behandling av minoriteter i domstolene. Advokatforeningen har overfor Justisdepartementet tatt opp rettssikkerhetsproblemer knyttet til mangel av personer med ulik etnisk bakgrunn i lagrette.

Justisdepartementet fremhever i rundskriv G-50/99 at det er viktig at lekdommerutvalgene gjenspeiler befolkningen i Norge, og kommunene oppfordres til å velge lekdommere med

⁵³ NOU 2002:11 *Dømmes av likemenn*.

ulik etnisk bakgrunn, dersom de har tilstrekkelige norskkunnskaper og ellers oppfyller domstollovens krav til skikkethet.

Utvalget bes om å vurdere fremgangsmåter for å sikre et representativt antall lekdommere med minoritetsbakgrunn.”

En rapport som heter ”Norge – en rettsstat for alle”⁵⁴ drøfter holdninger til minoriteter i det norske rettsvesen. Ifølge NOU 2002: 11 viser rapporten at en undersøkelse blant norske advokater avdekket at personer med minoritetsbakgrunn ikke er sikret lik behandling som det personer med etnisk norsk bakgrunn får i domstolene. Dette kan være på grunn av språkbarrierer og kulturkonflikter. Denne undersøkelsen viser altså at mange advokater ser dette som et klart problem og svekkelse av rettssikkerheten. Mange hadde opplevd at dommere, aktorer og advokater ga uttrykk for fordomsfulle holdninger i retten og at advokatene ikke tar opp spørsmålet om diskriminering av frykt for dommernes reaksjoner. Det var også noen som hadde sett at etnisk opprinnelse kunne ha usaklig betydning for prosessen i rettsaker. SMED og OMOD mener at rekruttering av lekdommere med minoritetsbakgrunn kan være en måte å sikre at personer med etnisk norsk bakgrunn og personer med minoritetsbakgrunn får lik behandling i domstolene. Det kommer fram i utredningen at nesten ikke er noen lekdommere med annen europeisk bakgrunn enn den nordiske eller bakgrunn fra andre verdensdeler og at kommunene ikke har gjort mye for å øke andelen lekdommere med ulik etnisk bakgrunn.

I dag kan lekdommere bli valgt etter to ulike prinsipper; kvalifikasjonsprinsippet og representasjonsprinsippet. Kvalifikasjonsprinsippet legger vekt på hva slags kvalifikasjoner lekdommere skal ha. I forhold til minoriteter er det representasjonsprinsippet som har størst interesse. Dette prinsippet innebærer at lekdommere velges slik at de i så stor grad som mulig gjenspeiler befolkningen med hensyn til kjønn, etnisitet, alder, yrke, osv. Meningen er at man skal dømmes av sine likemenn. Oslo kommune oppga derimot at andelen utenlandske statsborgere i kommunens meddommerutvalg for perioden 1.mai 2000 til

⁵⁴ Utgitt av SMED og Organisasjonen mot offentlig diskriminering (OMOD), 1999.

30.april 2004 var kun 1,9%, selv om denne kommunen har flest borgere med minoritetsbakgrunn i hele Norge. Det er ikke kjent hvilke deler av verden disse personene kom fra.

Lekdommerutvalget kommer fram til at det vil være praktisk vanskelig å lovfeste en bestemt fordeling etter etnisk bakgrunn fordi det ikke blir så lett å utforme en lovtekst som skal kunne sette klare grenser og at et valgsystem der man trekker tilfeldig fra folkeregisteret legger forholdene godt nok til rette for å få et representativt lekdommerutvalg. Utvalget mener at informasjonskampanjer rettet mot innvandremiljøer vil ha bedre effekt enn å lovfeste en regel. Det viktigste er å sørge for at innvandrere ikke vegrer seg mot å påta seg vervet, noe som kan ha bakgrunn i mistillit til myndigheter og liten kjennskap til det norske rettssystemet.

Utvalget kommer ikke inn på hvorfor det er så ønskelig å øke andelen lekdommere med etnisk bakgrunn bortsett at det kan bedre rettssikkerheten til personer med minoritetsbakgrunn. I forhold til representativitet i den enkelte sak kommer det inn på om lekdommere skal ha kunnskap om partenes kultur, bakgrunn og holdninger. Utvalget peker på at det er selve minoritetserfaringen som skal være det viktigste, uansett etnisk bakgrunn. Det er veldig mange forskjellige kulturer i verden, og en fra Asia vil for eksempel ikke ha nok kunnskap om kulturer fra Afrika. Lekdommeren og tiltalte vil være likemenn i den forstand at de har en etnisk minoritetsbakgrunn i Norge. De vil dele erfaringen som minoriteter i et land og vil til en viss grad kunne forstå hverandre. De vil derimot kunne komme fra helt forskjellige kulturer som har helt andre verdier og holdninger. Meningen med representasjonsprinsippet er at lekdommerne gjenspeiler befolkningen blant annet i forhold til etnisitet. Utvalget mener at dette oppfylles så lenge både lekdommeren og tiltalte har etnisk bakgrunn. Likemenn skal ha like meninger og verdier. Meningen er at de skal kunne forstå hverandre. En person fra Asia og en fra Afrika vil ikke nødvendigvis ha de samme meningene og verdiene. Utvalget ender opp med å ikke anbefale at man spesielt oppnevner personer med minoritetsbakgrunn til enkeltsaker.

4.1.2.2 Indre Finnmark tingrett

Det andre eksemplet er opprettelsen av Indre Finnmark tingrett. Den ble opprettet 1.januar 2004. Domstolen er tospråklig og har samisk som førstespråk. Det rettslige grunnlaget er Grunnloven § 110 a som ble tilføyet i 1988. Det er rekruttert dommere og saksbehandlere som behersker både norsk og samisk. Kulturell forståelse er også et krav ved rekrutteringen av både dommere og ansatte i administrasjonen.

Målet med opprettelsen av Indre Finnmark tingrett er ifølge en innstilling til Stortinget⁵⁵ at ”den samiske befolkningen skal oppleve at rettsvesenet blir mer tilgjengelig, og at rettsvesenets kunnskap om samiske sedvaner og rettsoppfatninger skal øke”. Samene er et folk med eget språk og egen kultur som er forskjellig fra flertallskulturen i Norge. Innenfor kulturen har det også dannet seg egne sedvaner og rettsoppfatninger. Sedvanene har lenge preget samenes liv siden deres kultur i liten grad var nedfelt i skrift. Fra samisk hold er det gitt uttrykk for at samiske sedvaner og rettsoppfatninger i for liten grad respekteres i norske, finske og svenske domstoler. Dette har påvirket det samiske folks tilgang og tillit til rettssystemet. Derfor ble det allerede i NOU 1999:22 foreslått å opprette en ny domstol i Indre Finnmark, og i NOU 1999:19 støttes forslaget. Det som vektlegges mye i disse forarbeidene er ”den samiske dimensjon”. Med dette menes forhold relatert til samisk språk, kultur og samfunnsliv.

Sameloven § 3-4, jf domstoloven § 136, har regler om rett til bruk av samisk i domstolene. Det er meningen at disse bestemmelsene skal hjelpe til med å unngå misforståelser som oppstår på grunn av språkforskjeller, og dermed øke rettssikkerheten. I NOU 1999:22 påpeker Strukturutvalget at mangel på samisktalende dommere er et problem for rettssikkerheten og at oversettelse ikke kan erstatte den direkte kommunikasjon. Finn Arne Selfors, som er landets første samisktalende tingsrettadministrator, mener også at det er en

⁵⁵ Inst.S.nr.115 (2004-2005).

stor fordel å ha direkte kommunikasjon på samisk mellom dommer og partene/vitner som skal forklare seg istedenfor å bruke tolk. Dette blir ifølge Selfors viktig for å få fram og forstå alle nyansene i en forklaring, slik at man kan få en riktig bevisbedømmelse. Dessuten er det alltid lettere å bruke det språket man er vant til når man står i en presset situasjon i domstolene.

Opprettelsen av domstolen har som overordnet formål å sikre reell likestilling mellom nordmenn og samer i forhold til tilgangen og tilliten til rettssystemet. I NOU 1999:19 og NOU 1999:22 slås det fast at samenes tillit til rettssystemet er ”mindre enn ønskelig”. Dette skyldes ifølge disse dokumentene at samene ikke får gjennomslag for samisk sedvanerett i domstolene. Domstolen i Indre Finnmark får i oppdrag å gjenreise det samiske folkets tillit til rettssystemet. Dette skal gjøres gjennom språk og dommere og annet personell med kunnskap om samisk språk og kulturforståelse. En samisk advokat⁵⁶ mener at en stor fordel med den nye domstolen er at advokatene skal slippe å trekke sosialantropologer til vitneboksen for å bevise en del kulturelle betingelser siden dommeren vil ha kjennskap til kulturen. Han påpeker også at det vil bety veldig mye for hans klienter å møte retten med sitt eget språk, og at direkte kommunikasjon styrker rettssikkerheten. Han hadde opplevd at mange følte en underlegenhet i forhold til domstolen og at dette ble forsterket av språklige barrierer. Før opprettelsen av domstolen var det ingen fast ansatte ved domstolene⁵⁷ som ble omfattet av forpliktelser etter språkreglene,⁵⁸ verken dommere eller funksjonærer, som fullt ut behersket samisk. Justisdepartementet⁵⁹ erkjenner at bruk av samisk språk vil bedre kommunikasjonen i domstolene, og at kulturelle særtrekk er viktig ledd i kommunikasjonen. Derfor er det ifølge departementet også ønskelig å rekruttere dommere og andre funksjonærer enten med samisk bakgrunn, eller med god kunnskap om samisk kultur, språk og samfunnsliv. Det vil være lettere for samene å gå til en domstol som har

⁵⁶ Han heter Trond P. Biti.

⁵⁷ Tana og Varanger sorenskriverembete, Alta sorenskriverembete, Hammerfest sorenskriverembete og Nord-Troms herredsrett.

⁵⁸ Jf. sameloven § 3-4, jf. domstolloven § 136.

⁵⁹ JD – St.meld.nr.23 (2000-2001).

innsikt i og forståelse for deres språk og kultur. Carsten Smith uttalte i april 2006 at en slik domstol ”vil være særlig godt egnet til å vareta de spesielle språkhensyn og foreta de nødvendige undersøkelser av relevante samiske sedvaner”.

Sagat, Samisk avis AS, skriver i en artikkel fra februar 2006 at Indre Finnmark tingrett ”beviser stadig oftere sin berettigelse som samisk domstol. Rettssikkerheten for samer og innbyggere i Sapmi ble betydelig styrket ved opprettelsen av denne institusjonen”. Bakgrunnen for denne påstanden og artikkelen er en dom avsagt i en sak mellom Statskog og Kristian Pedersen i februar 2006. Statskog hadde lenge forlangt riving av Pedersens seter, og tingretten sa nei til tvangsriking av en hytte på hans eiendom. Avisen karakteriserer tingrettens beslutning som ”klok” fordi de mener at Statskogs påståtte grunneierrett i Finnmark kommer fra ”et historisk tyveri i dansketiden hvor staten røvet all grunn i fylket fordi våre forfedre var ansette å være for primitive til å kunne eie jord”. Tingrettens avgjørelse hadde tatt i betraktning kjennskapet til kulturelle forhold hos samene. Avisen håper at dommen skal gi presedens til lignende saker i Finnmark. Før tingrettens avgjørelse var inntrykket at ”den vanlige same blir rettsløs mot koloniherrers overmakt, når også domstolene svikter”. Samene følte altså at heller ikke domstolene kunne hjelpe dem med å få en riktig avgjørelse i en sak. Dette førte da naturligvis til lav tillit til rettssystemet. Artikkelen er optimistisk i forhold til at samene endelig skal få gjennomslag for sine rettigheter ved domstolen i Indre Finnmark. Dette kan føre til at flere samer benytter domstolen.

De fleste av de hensyn som gjorde seg gjeldende for opprettelsen av domstolen i Indre Finnmark, vil også gjøre seg gjeldende i forhold til innvandrernes møte med det norske rettssystemet. Problemene knyttet til benyttelse av tolk, fravær av direkte kommunikasjon som gjør at nyanser i språket forsvinner og mangel på kunnskap om kulturelle særtrekk er i stor grad til stede i norske domstoler. Språk og kulturforskjeller skaper dessuten avstand til dem. Domstolen i Indre Finnmark har søkt å løse disse barrierene ved å ansette dommere og andre funksjonærer som kan språket og kjenner den samiske kulturen. Det er selvfølgelig en del forskjeller mellom samenes og innvandrernes stilling i det norske

samfunnet. Samenes rettigheter er slått fast i flere steder i lovgivningen mht språk, kultur og samfunnsliv. Samene er dessuten en ensartet gruppe, noe innvandrere ikke er. Hvis vi allikevel anvender det samme synspunktet i forhold til innvandrere, så tilsier det at det er behov for flere dommere, jurister og advokater med minoritetsbakgrunn. Dette vil kunne forbedre situasjonen og styrke rettssikkerheten for innvandrere. Det vil uansett kunne være en begynnelse.

Opprettelsen av Indre Finnmark tingrett viser hvor viktig det er for rettssikkerheten at dommere og andre aktører i retten har relevant språk- og kulturkunnskap. Det er blitt ansett som så viktig at domstolen ble opprettet selv om opprettelsen var et brudd med intensjonene i domstolsreformen. Denne gikk ut på en rasjonalisering gjennom en sammenslåing av domstoler for å redusere det totale antallet domstoler. Flertallet i komiteen⁶⁰ mente at etablering av en domstol i samenes eget område kunne skape tillit til rettssystemet, og gjøre det lettere å rekruttere dommere med samisk bakgrunn eller dommere som kjenner den samiske kulturen godt.

4.1.3 Rettssikkerhet og minoritetene

Det er mange barrierer i det norske rettssystemet i forhold til minoriteter i dag som fører til at deres rettssikkerhet svekkes. Det er mange språk og mange kulturer å ta hensyn til. Opprettelse av en domstol hvor alle ansatte må kjenne en kultur og et språk betoner i hvert fall viktigheten av at vi får flere dommere og jurister med minoritetsbakgrunn. Situasjonen med lekdommere viser hvor viktig det er for rettssikkerheten at det tas særlig hensyn til personer med minoritetsbakgrunn i rettssystemet. En måte å ta hensyn til dem, er å få et tverrsnitt av befolkningen inn i juriststanden. Etnisk mangfold i samfunnet krever at det har kompetanse til å håndtere mangfoldet.

⁶⁰ Inst.S.nr.242 (2000-2001) *Innstilling fra justiskomiteen om førsteinstansdomstolene i fremtiden.*

4.2 Lovgivning

Det er en sentral problemstilling i retts sosiologien om lovene fungerer etter sin intensjon og hva som skal til for at de skal fungere på denne måten. Det er bevist at ulike sosiologiske forhold spiller sammen med lovgivning og forhindrer dermed lovenes tilsiktede virkning.⁶¹ Den viktigste konklusjonen retts sosiologer trekker i forbindelse med denne problemstillingen er ifølge Mathiesen (2005) at lover må lande i et "landskap" som passer med lovenes formål for at lovene skal virke som de skal. Med "landskap" menes de sosiale, økonomiske og politiske forhold i samfunnet. I lovgivningsprosessen er det dermed viktig å få oversikt over hvordan forholdene i samfunnet er i forhold til innvandrere før loven blir til. I denne prosessen vil jurister med blandet kulturbakgrunn kunne være en stor ressurs. De kan bruke sine erfaringer som etnisk minoritet i Norge til å bidra til å styre utredninger om for eksempel innvandrer inn på riktig spor på grunnlag av sine erfaringer slik at vi får lover som også vil fungere i det praktiske liv og som befolkningen vil være fornøyd med. I lovutvalget for lov mot etnisk diskriminering⁶² satt det tre stykker med minoritetsbakgrunn. Det er nærliggende å tro at de hadde noen nye synsvinkler på temaet som de andre ikke hadde, nettopp på grunn av minoritetserfaringen i Norge. De forskjellige høringsinstansene vil til en viss grad tilgodese dette behovet, men det er alltid bra at det er tverrsnitt i befolkningen i lovutvalg.

4.3 Konfliktrådet

Konfliktrådet er et offentlig tvisteløsningsorgan som etter loven har kompetanse til å behandle både straffesaker og sivile saker. Det kan være nyttig å ha personer med minoritetsbakgrunn som konfliktrådsledere og konfliktrådsmedglere. Dersom det oppstår

⁶¹ Tre sett av retts sosiologiske undersøkelser. Se nærmere Mathiesen 2005.

⁶² Trådte i kraft 1.januar 2006.

konflikt mellom en person med minoritetsbakgrunn og en med etnisk norsk bakgrunn, kan selve tilstedeværelsen av en megler eller leder i konfliktrådet bidra til at personen med minoritetsbakgrunn får større tillit til det konfliktløsende organet. Dette vil igjen kunne øke personens vilje til å inngå en avtale. Dette vil også gjelde når konflikten oppstår mellom to personer med minoritetsbakgrunn. I tillegg vil en megler med minoritetsbakgrunn kunne ha større forutsetninger til å løse konflikter hvor en eller begge parter har en fremmedkulturell bakgrunn enn en etnisk norsk megler.

Fordelen med slike utenrettslige konfliktløsende organer, er at de gir muligheten til å komme fram til mer fleksible løsninger enn de man får i rettssalen. Tjenesten er i tillegg gratis og tilbys over hele landet. Domstolsbehandlingen er dyr og tar lang tid. Mer enn 90 % av de sakene som har blitt tatt opp til megling er blitt løst ved avtale.

På nettsiden til Konfliktrådet står det at det ved oppnevning av meglere legges vekt på at gruppa er ”bredt sammensatt med hensyn til både alder, kjønn, utdanning, yrke, erfaring og kompetanse”. I dag er det ca 600 meglere i Norge, og noen av dem har sannsynligvis minoritetsbakgrunn. Det må uansett være ønskelig å få flere meglere med slik bakgrunn på grunn av det etniske mangfoldet i samfunnet i dag og i fremtiden. Det kan bidra til at flere saker blir løst ved avtale, noe som er positivt både for partene og arbeidsmengden i domstolene.

4.4 Andre mulige konsekvenser

I dette avsnittet er spørsmålet hvilke andre konsekvenser det kan få for jusen at vi får fremmedkulturelle i juriststanden. Kommer det til å påvirke jusen på noen måte?

Ingen av informantene mente at det faktisk at det er fremmedkulturelle i juriststanden og at det eventuelt kommer flere, kommer til å føre til at jusens spilleregler forandres. Mathiesen (2005) behandler denne problemstillingen i forhold til kvinnenes innmarsj i den juridiske profesjon. Han spør også om dette vil kunne forandre den juridiske tenkemåten og

”overskride jussens tradisjonelle grenser”. Muligheten for dette er ifølge Mathiesen (2005) til stede fordi det etter hvert vil være mange kvinnelige jurister. På en annen side så mener han at dette ikke vil kunne skje fordi jusen både er sosialiserende og disiplinerende. I tillegg er den tradisjonelle juridiske tenkemåten godt innarbeidet. Disse momentene vil også gjøre seg gjeldende i forhold til jurister med fremmedkulturell bakgrunn. Selv om de har en annen kulturell bakgrunn, så vil jusens disiplinerende virkning føre til at det ikke er rom for alternative juridiske tenkemåter. Jus er i tillegg mer enn andre områder et felt basert på tradisjon. En av mine informanter mente at man blir formet av jusen, ikke omvendt. En annen mente at man kunne komme med alternativer i forhold til dagens praktisering av jusen, men at det alltid måtte være innenfor lovens rammer slik at det ikke blir snakk om noe ”revolusjonering” av den tradisjonelle juridiske tenkemåten. Det dreier seg derimot om små, praktiske situasjoner som dukker opp og som kan håndteres på flere forskjellige måter. Bakgrunnen for å håndtere en situasjon på en annen måte, kan bunne ut fra at man har en annen etnisk bakgrunn.

En annen virkning som Mathiesen (2005) drøfter i forhold til kvinnelige jurister, er om deres tilstedeværelse i profesjonen vil kunne føre med seg en omsorgsrasjonalitet innen faget siden undersøkelser har vist at det danner seg en ”mykjuss”⁶³ – profil blant de kvinnelige studentene⁶⁴ og de ferdige juristene som har blitt advokater.⁶⁵ Disse sidene ved det juridiske faget hadde før kvinnes innmarsj vært nedprioritert og hatt lav status. Slike spørsmål vil sannsynligvis ikke dukke opp i forhold til jurister med fremmedkulturell bakgrunn. Grunnen til det er for det første at fremmedkulturelle jurister vil ikke være en så ensartet gruppe som det kvinnene var ved sin innmarsj i jusen. Gruppen vil bestå av både menn og kvinner med forskjellig bakgrunn og fra forskjellige deler i verden. Mine informanter jobber på mange forskjellige steder og med forskjellige rettsområder. Det var ikke mulig å oppstille en tese i forhold til deres valg av rettsområde. Det som er mulig, er at dersom vi får flere jurister med minoritetsbakgrunn, så vil mange av dem kanskje ha lyst til

⁶³ Familie- og arverett og arve- og skifterett.

⁶⁴ Se nærmere Åkvåg 2001 og Bahus 2001.

⁶⁵ Se nærmere Fjell og Ring 2001.

å jobbe med for eksempel rettsområder knyttet til utlendinger, flyktninger og asyl. Grunnen til det er at de vil føle seg ekstra rustet til å jobbe med disse rettsområdene på grunn av sin minoritetsbakgrunn. Dersom dette skjer, så vil det være positivt, både for jusen/den juridiske profesjonen og klientene.

5 Utvikling i fremtiden

Det blir spennende å se hvordan utviklingen vil bli i fremtiden når det gjelder fremmedkulturelle i juriststanden. Det er lite sannsynlig at det vil bli færre enn det er i dag, siden det er allerede ganske få av dem. Antallet kan dermed enten holde seg på samme nivå, øke litt og litt eller stige kraftig. Det er sannsynlig at det vil bli en økning, men hvor stor økningen blir vil avhenge av en rekke faktorer.

For å finne ut hvordan dette kan utarte seg i fremtiden, skal jeg i dette kapitlet undersøke innvandrerdømmens forhold til utdanning, og også spesielt jus. Dersom vi skal få flere jurister med minoritetsbakgrunn, må andelen av juridiske kandidater med slik bakgrunn økes.

5.1 Innvandrerdøm og utdanning

Nesten halvparten av innvandrerbefolkningen var ved inngangen til 2005 i alderen 20-44 år.⁶⁶ De gamle i innvandrerbefolkningen har stort sett vestlig bakgrunn, mens de fleste barna har ikke-vestlig bakgrunn. Når det gjelder andregenerasjonsinnvandrere, så var bare en femtedel av dem eldre enn 15 år. Over halvparten av førstegenerasjonsinnvandrene var i alderen 20-44 år. Mange av dem er dermed nå i den fasen at de kan ta høyere utdanning. Innvandrerdøm med ikke-vestlig bakgrunn tar i mindre grad utdanning enn ungdom generelt og flere avbryter utdanningen. Av elevene med innvandringsbakgrunn som startet på videregående i 1998, hadde 57 prosent fullført og 37 prosent avbrutt utdanningen i løpet av fem år. For alle elevene i samme årskull var prosentene 71 og 24.

⁶⁶ **Kilde:** Statistisk Sentralbyrå; Samfunnsspeilet nr. 4, 2005.

26 prosent av de elevene som fullførte videregående skole våren 2002, fortsatte i høyere utdanning til høsten samme året. Det har vært en økning i deltakelsen i høyere utdanning siden for eksempel 1997, men elever med innvandrerbakgrunn er likevel i mindre grad representert i høyere utdanning. En grunn til dette er at flere ikke begynner på videregående eller faller fra underveis i videregående opplæring. I alderen 19-24 år var 16 prosent av førstegenerasjonsinnvandrerne i universitets- og høyskoleutdanning høsten 2003. For hele befolkningen var andelen 29 prosent. Høsten 2004 begynte 11 prosent av alle avgangselever med minoritetsbakgrunn ved videregående skoler i Oslo ved Universitetet i Oslo.

Våren 2003 ble det startet et prosjekt ved UiO som heter MiFA⁶⁷-prosjektet. Prosjektet har som mål å øke andelen studenter med minoritetsbakgrunn og følge opp minoritetsstudenter ved UiO. MiFAs erfaringer tilsier at andelen minoritetsstudenter ligger på rundt 5 prosent ved UiO, mens over 30 prosent av Oslos ungdommer har minoritetsbakgrunn. En undersøkelse fra 2004⁶⁸ som ble utført på syv ulike studieprogrammer viste at minoritetsstudenter gjør det dårligere og trekker seg oftere fra eksamen enn norske studenter.

5.2 Minoritetsstudenter og jus

Ifølge Lødding (2003) fant Dæhlen (2000) en sterkere rekruttering til naturvitenskapelige og tekniske fag blant studenter med ikke-vestlig bakgrunn, spesielt til helsefagutdanninger på høyere nivå (lege-, tannlege-, farmasøyt- og veterinærutdanninger). Opheim og Støren (2001) fant også på grunnlag av data fra 1998, at både første- og andregenerasjonsinnvandrere fra ikke-vestlige land hadde større sannsynlighet for å velge en naturvitenskapelig eller teknisk utdanning enn andre grupper. De fant også ut at

⁶⁷ Minoriteter i Fokus i Akademia.

⁶⁸ Undersøkelsen viser dette ifølge en avisartikkel som heter *Fersk undersøkelse om minoritetspråklige studenter: Dårligere karakterer*.

studenter med ikke-vestlig bakgrunn hadde vesentlig lavere sannsynlighet for å velge undervisningsfag enn studenter med majoritetsbakgrunn.

Resultatene fra disse undersøkelsene støttes også av en undersøkelse som ble foretatt av MiFA. Denne viste at kun en av 20 jusstudenter ved UiO har minoritetsbakgrunn. Disse funnene foranlediget en artikkel i Universitas i mars 2006 med tittelen ”Minoriteter velger bort jus”. Undersøkelsen viste også at det var flest minoritetsstudenter på Det odontologiske og Det medisinske fakultet, med henholdsvis 18 og 12,5 prosent. Disse resultatene viser at den første utfordringen samfunnet/ledelsen på det juridiske fakultetet kan støte på for å nå målet om flere jurister med minoritetsbakgrunn, er å øke rekrutteringen til jusstudiet. Den andre kan være å få dem til å fullføre utdannelsen.

5.2.1 Rekruttering til jusstudiet

Informantene ble spurt om hvorfor det var så få minoritetsstudenter på Det juridiske fakultet i Oslo. Det var mange momenter som kom fram.

5.2.1.1 Språk

De fleste av informantene nevnte språk som en mulig årsak til at minoritetsstudenter ikke velger jus i stor grad. Mange av disse personene kom derimot til Norge i ung alder, og har gått på norsk skole hele livet. Derfor kan man ikke si at de ikke kan språket. Det er andre sider av det språklige som er relevant i denne sammenhengen. Språket er det viktigste redskap i jusen og krever derfor at man er svært fortrolig med det. Språket har ikke en slik stilling i medisin. Å skrive jus krever større språkkompetanse enn det å mestre dagligspråket. Det viktigste i jusen er å få fram argumentene på en bra måte, og da er man selvfølgelig avhengig av svært gode skriftlige framstillingsevner. Slike språklige krav kan bidra til at minoritetsstudenter velger andre fag på universitetet.

5.2.1.2 Kultur

Tradisjonelt velger mange minoritetsungdommer å studere yrkesrettede og prestisjetunge fag som medisin, odontologi og farmasi. Fagene er prestisjetunge innad i innvandremiljøene. Det er sterkt fokus på realfag fordi det blant annet også kan være et bra valg med tanke på senere muligheter i det norske arbeidsmarkedet. Denne viktigheten av å være sikret en jobb etter utdannelsen kommer delvis av at man tilhører en minoritet. Det har også mye å si hva slags rykte jus har i det landet minoritetsstudentene opprinnelig kommer fra. En av mine informanter nevnte at advokatene hadde et veldig dårlig rykte i det landet hans foreldre vokste opp i. De blir ansett som utspekulerte og som personer som lyver ofte. Det tar også bare to år å bli advokat der. Når han var der på besøk og nevnte at han studerte jus, ble han spurt om det var fordi han ikke kom inn på noe annet på universitetet. Det er derimot annerledes med dommere, de har veldig høy status der. Slike holdninger til jus og advokater vil av denne grunn være til stede hos foreldrene til minoritetsstudenter. Deres holdninger vil påvirke barna og deres valg for høyere utdanning.

5.2.1.3 Sosiologiske forhold

Jus er et nasjonalt rettet fagområde. Man må kjenne den norske kulturen godt og kjenne til de kulturelle og moralske kodene i det norske samfunnet. Overgangen til universitetet kan oppleves som vanskelig for ungdom med minoritetsbakgrunn og dette kan forsterke denne følelsen. For å ikke føle seg fremmed, er man avhengig av å ha folk rundt seg som også har minoritetsbakgrunn. Jus er derimot kjent for å ha studenter som for det meste er etnisk norske. Dersom man ikke er vant til å omgås nordmenn fra før av, kan dette bidra til at man velger andre fag. Jus blir av mange også oppfattet som et vanskelig studium, og virker derfor uopplåelig for mange minoritetsstudenter. I tillegg er det et ganske tørt studium hvor det ikke er mye praksis.

Mange av minoritetsstudentene kommer fra andre sosioøkonomiske og kulturelle forhold enn studenter som er etnisk norske. De har kanskje foreldre som ikke kan norsk, og som kanskje også er analfabeter. De kommer dermed ikke fra akademiske hjem. Dette fører også til at de velger tydelig definerte studier.

Det har blitt anført at dårlig erfaring med myndighetsutøvelse er en av grunnene til at minoritetsstudenter velger bort jus. Justisdepartementet skriver i en rapport⁶⁹ at det er grunn til å regne med at minoritetskulturelle jurister ikke vil velge politi og påtalemyndighet som en mulig arbeidsplass. Grunnen til dette er ifølge departementet et ”negativt bilde av politiet hos en selv og blant familie og venner, engstelse for å komme i ”klemme” mellom politirollen og et annet kulturfellesskap, formelle kvalifikasjonskrav mv”. Departementet mener at disse momentene også vil gjøre seg gjeldende i forhold til rekruttering av juridiske kandidater med minoritetsbakgrunn. Mine informanter nevnte ikke slike momenter. Det er mulig at de gjør seg gjeldende hos noen, men ikke alle og kanskje heller ikke mange ungdommer med minoritetsbakgrunn har nødvendigvis et negativt bilde av politiet.

De momentene som er omhandlet i dette kapitlet viser at de juridiske fakultetene må være aktive i forhold til rekrutteringsarbeidet. Slik det er i dag, er det mange barrierer i forhold til rekruttering. Mange av disse barrierene lar seg derimot overkomme. En måte å gjøre det på er å tydeliggjøre jurister med minoritetsbakgrunn som kan fungere som forbilder. En annen måte er å informere om innholdet i de juridiske studiene og mulighetene etter utdannelsen.

Det er ingen undersøkelser som tyder på at minoritets elever har lavere utdanningsmål enn majoritets elever. Mange minoritets elever har høye ambisjoner. Nå gjelder det bare å få dem til å velge jus. Informantene mine tror at flere kommer til å søke seg inn på jus og jus anbefales av dem. De kan også være bra forbilder for andre.

⁶⁹ Rapport: *Forebygging av rasisme og diskriminering i politi- og lensmannsetaten*, 2001.

6 Oppsummering og konklusjon

Denne undersøkelsen viste for det første at vi ikke har mange jurister og advokater med minoritetsbakgrunn i Norge i dag. De som i dag er en del av juriststanden, er fornøyde med arbeidsmiljøet og har ikke problemer med diskriminering. Det er en gruppe som heller ikke hadde vanskeligheter med å få seg jobb etter uteksaminering. Dette kan skyldes at de er så få, at det er for tidlig at slike problemer vil dukke opp. Jurister og advokater med minoritetsbakgrunn er på mange måter en bra ressurs for sine arbeidsgivere og klienter. Deres kompetanse er svært verdifull i et samfunn som er preget av stort mangfold. Rettssikkerheten for klienter med minoritetsbakgrunn kan bedres på grunn av språkkunnskaper og kunnskaper om andre kulturer hos de fremmedkulturelle juristene. I dag blir rettssikkerheten svekket ved bruk av tolk og ved at aktørene i retten ikke har kjennskap til andre kulturer.

Advokater med fremmedkulturell bakgrunn vil også ha store muligheter i arbeidslivet fordi de er multikulturelle. Klienter med minoritetsbakgrunn vil lettere ta kontakt med dem enn med etnisk norske jurister på grunn av språk og kultur. Det vil dermed ikke være vanskelig for dem å skaffe seg klienter.

Det er ingenting som tyder på at spillereglene i den juridiske profesjonen kommer til å endres ved at fremmedkulturelle trer inn i den.

Det er flere minoritetsstudenter som velger jus i dag enn før, men de utgjør fortsatt en veldig lav andel av jusstudentene. Det er uvisst om antallet kommer til å øke kraftig, øke litt og litt eller holde seg på samme nivå som i dag. Antallet kommer sannsynligvis til å øke, men hvor stor økningen blir vil avhenge av en rekke faktorer. En av faktorene er hvor aktivt fakultetet kommer til å gå inn for å øke antallet minoritetsstudenter. Slik det er i dag,

så velger minoritetsstudentene yrkesrettede og definerte fag som medisin og odontologi blant annet fordi de har stor prestisje i innvandremiljøene.

Oslo by preges av et kulturelt mangfold med store utfordringer. Staten skal fremme gode relasjoner til alle deler av befolkningen og bygge tillit mellom etniske minoriteter og statlige institusjoner. Jurister med minoritetsbakgrunn kan være et viktig redskap i å få dette til. Resultatene fra den første framskrivningen av innvandrerbefolkningen⁷⁰ fra Statistisk Sentralbyrå viser at innvandrerbefolkningen vil vokse fra 365 000 i dag til mellom en til to millioner i 2060. Behovet for kompetansen som jurister med minoritetsbakgrunn innehar vil dermed øke.

Det er viktig å få personer med minoritetsbakgrunn inn i alle yrker, slik at arbeidsstyrken gjenspeiler mangfoldet i befolkningen. En undersøkelse⁷¹ gjennomført av SMED avslørte at innvandrere er sterkt underrepresentert i kommunestyre og fylkesting. 14 av 19 fylkesting har ingen representanter med innvandrerbakgrunn. Det hadde for eksempel vært positivt å få inn flere psykologer som har kjennskap til flere kulturer. Per Thomas Andersen, professor ved institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, mener at det vil være spennende for litteraturen å få tekster forfattet av nordmenn med minoritetsbakgrunn.

Jus står derimot i en særstilling fordi det dreier seg om rettssikkerhet og menneskers grunnleggende rettigheter. Jus er overalt og dukker opp i mange situasjoner. Derfor er det viktig at juristene er et tverrsnitt av befolkningen.

En annen grunn til at jusen står i en særstilling, er at vi har veldig få jurister med minoritetsbakgrunn i samfunnet i dag. Det er ikke tilfelle for legene for eksempel. Antallet medisinstudenter med minoritetsbakgrunn øker, mens minoritetsstudenter fortsatt velger bort jus. Derfor er det viktig å få frem denne problemstillingen.

⁷⁰ Omfatter personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og deres barn født i Norge, for fire grupper av land.

⁷¹ Undersøkelsen het *Politisk representasjon blant innvandrere i norske kommune- og fylkesting*.

Norge fikk i januar 2006 et nytt Integrerings- og mangfoldsdirektorat som skal integrere og inkludere innvandrere og deres etterkommere i Norge. Vi har også fått Likestillings- og diskrimineringsombudet. Januar 2006 ble det oppnevnt ny Likestillings- og diskrimineringsnemnd. Nemndas sammensetning viser at et av medlemmene har minoritetsbakgrunn. Manuela Ramin Osmundsen, med fransk juridisk utdanning, ble vinteren 2006 ny direktør for Utlendingsdirektoratet. Vi får håpe at dette vil føre til at Norge vil være enda bedre rustet til å håndtere det etniske mangfoldet i vårt samfunn i dag og i fremtiden. Hvordan det vil gå med fremmedkulturelles posisjon i juriststanden blir spennende å se.

7 Litteraturliste

- Lødding 2003
Lødding, Berit: *Ut fra videregående: integrasjon i arbeid og utdanning blant minoritetsungdom i det første Reform 94-kullet*. NIFU – Norsk Institutt for studier av forskning og utdanning, 2003 s. 109-112
- Opheim og Støren 2001
Opheim, Vibeke: *Innvandrerungdom og majoritetsungdom gjennom videregående til høyere utdanning*. Vibeke Opheim og Liv Anne Støren. NIFU – Norsk Institutt for studier av forskning og utdanning, 2001 s. 129-134
- Mendelsohn 1992
Mendelsohn, Oskar: *Jødene i Norge: historien om en minoritet*. Oslo, 1992
- Øia 2005
Øia, Tormod: *Innvandrerungdom – integrasjon og marginalisering*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), 2005
- Østby 2004, del 1
Østby, Lars: *Innvandrere i Norge – Hvem er de, og hvordan går det med dem? Del 1 Demografi*. Statistisk Sentralbyrå, 2004
- Østby 2004, del 2
Østby, Lars: *Innvandrere i Norge – Hvem er de, og hvordan går det med dem? Del 2 Levekår*. Statistisk Sentralbyrå, 2004
- Dzamarija og Kalve 2004
Dzamarija, Minja Tea og Kalve, Trygve: *Barn og unge med innvandrerbakgrunn*. Statistisk Sentralbyrå, 2004
- Lie 2004
Lie, Benedicte: *Fakta om ti innvandrergrupper i Norge*. Statistisk Sentralbyrå, 2004

- Graver m. fl. 2002 *Retts hjelp 2001*. Ane Broch Graver... [m. fl.] Oslo, 2002
- Aakervik 2005 Aakervik, Rolf Undset: *Mangfold på jobben: etniske og nasjonale minoriteter på norske arbeidsplasser*. Oslo, 2005 s. 37-38, 93-94
- Mathiesen 2006 Mathiesen, Thomas: *Makt og medier: en innføring i mediesosiologi*. Oslo, 2006 s. 17, 139, 195
- Lindstad og Fjelstad 1997 Lindstad, Merete: *Innvandrere, fremmedfrykt og norske medier: en undersøkelse av utvalgte mediers dekning av saker knyttet til innvandrere og flyktninger, fremmedfrykt og rasisme*. Merete Lindstad og Øivind Fjelstad. Nesodden, 1997
- Blom 2005 Blom, Svein: *Holdninger til innvandrere og innvandring 2005*. Statistisk Sentralbyrå, 2005
- Aakervik 1992 Aakervik, Rolf Undset: *Fremmed på jobben: innvandrerne og arbeidslivet*. Oslo, 1992
- Andenæs m. fl. 2000 *Kommunikasjon og rettsikkerhet: utlendingers og språklige minoriteters møte med politi og domstoler*. Kristian Andenæs... [m. fl.] Oslo, 2000
- Aas 2005 Aas, Arne Kristian: *Med en fot innenfor? Arbeidstilknytning og inntekt blant innvandrergupper i ulike næringer i Oslo*. Masteroppgave i sosiologi ved Universitetet i Oslo, 2005
- Magerøy 1995 Magerøy, Jorunn: *Innvandrere på arbeidsmarkedet: situasjonsbilder fra Tyskland, Frankrike, Storbritannia og Norge*. Oslo, 1995
- Mathiesen 2005 Mathiesen, Thomas: *Retten i samfunnet*. Oslo, 2005
- Mathiesen 2003 Mathiesen, Thomas: *Skjellig grunn til mistanke? En studie av forhørsretten*. Oslo, 2003 s. 136-159

- Sætersdal 1978 Sætersdal, Barbro: *Innvandrerne og barna deres*. Oslo, 1978
- Alldén m. fl. 1986 *Det Norske Samfunn*. Lars Alldén ... [m. fl.] 3.utg. Oslo, 1986
- Fjell og Ring 2001 Fjell, Elisabeth og Ring, Lillian: *Juristene i forvaltningen*. Oslo, 2001
- Bahus 2000 (artikkel) Bahus, Marianne Klungland: *Kvinne i advokatyret proleterer i advokatfullmektigham I: Lov og rett – Norsk Juridisk Tidsskrift*. Årg. 40 (2001), s. 413-428
- Åkvåg 2001 (artikkel) Åkvåg, Inger Marie Bodin: *Jusstudentens rekrutteringsbakgrunn og yrkesplaner. I: Tvers igjennom lov til seier*. Juss-Buss (red.). Unipax Forlag 2001.

Rapporter

- Justis- og politidepartementet, 2001: *Forebygging av rasisme og diskriminering i politi- og lensmannsetaten – forslag til tiltak*, kapittel 4.4. Tilgjengelig på http://odin.dep.no/jd/norsk/dok/andre_dok/hoeringsnotater/012101-22003/dok-bn.html
- SMED, 1999: *Solskinn og skygge*. Tilgjengelig på <http://www.smed.no/artikkelID.asp?artikkelID=185>
- Justis- og politidepartementet, 2005: *Rett til tolk – tolking og oversettelse i norsk straffeprosess*. Tilgjengelig på <http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/bondevikII/jd/pressem/012101-070318/dok-bu.html>

Forarbeider

- NOU 2002:11 *Dømmes av likemenn*, kapittel 7 og 8.
Tilgjengelig på
http://odin.dep.no/jd/norsk/dok/andre_dok/nou/012001-020019/dok-bu.html
- Inst.S.nr.115 (2004-2005) *Innstilling fra kommunalkomiteen om Sametingets virksomhet i 2003*, punkt 1.3.2.3. Tilgjengelig på
<http://www.stortinget.no/inns/2004/200405-115-001.html>
- NOU 1999:22 *Domstolene i første instans*, kapittel 7.2. Tilgjengelig på
http://odin.dep.no/jd/norsk/dok/andre_dok/nou/012005-020027/dok-bn.html
- NOU 1999:19 *Domstolene i samfunnet*, kapittel 5.7. Tilgjengelig på
http://odin.dep.no/jd/norsk/dok/andre_dok/nou/012005-020026/dok-bn.html
- JD – St.meld.nr.23 (2000-2001) *Førsteinstansdomstolene i fremtiden*, kapittel 11. Tilgjengelig på
<http://odin.dep.no/jd/norsk/dok/regpubl/stmeld/012001-040009/dok-bu.html>

Innst.S.nr.242 (2000-2001)

*Innstilling fra justiskomiteen om
førsteinstansdomstolene i fremtiden.*

Tilgjengelig på

[http://www.stortinget.no/inns/2000/
200001-242-011.html](http://www.stortinget.no/inns/2000/200001-242-011.html)

Div. avisartikler

Daneshmand m. fl.: *Minoriteter velger bort jus*. I: Universitas. 01.03.2006

Mikalsen, Bjørn Egil: *Dårlig oversettelse svekker rettssikkerheten*. Nettsiden forskning.no, 29.09.2005. Tilgjengelig på

http://www.forskning.no/Artikler/2005/september/1127913244.88/artikkel_print

Vollset, Peter og Svarstad, Jørgen: *Arbeidsgivere diskriminerer høytutdannede innvandrere: Hjelper ikke å kunne norsk*. Nettsiden universitas.uio.no, 20.04.2004.

Tilgjengelig på <http://universitas.uio.no/?sak=4415>

Johansen, Anders Holth: *Norsk innvandrerforskning er feig*. Nettsiden dagbladet.no,

16.03.2006. Tilgjengelig på <http://www.dagbladet.no/nyheter/2006/03/16/460872.html>

Jenssen, Erik: *Indre Finnmark Tingrett: Liten domstol – stort oppdrag*. På nettsiden jus.no,

03.04.2006. Tilgjengelig på <http://www.jus.no/?id=29869>

Sågat, Samisk avis AS: *Fornuftig tingrett*. På nettsiden sagat.no, 16.02.2006. Tilgjengelig

på <http://www.sagat.no/?article=1586&cat=ledere>

Bekeng, Silje: *Fersk undersøkelse om minoritetsspråklige studenter: Dårligere karakterer*.

På nettsiden universitas.uio.no, 31.03.2004. Tilgjengelig på

<http://universitas.uio.no/printervennlig.php?sak=4369>

Eliasson, Tonje: *Bygger en bro til Blindern*. På nettsiden universitas.uio.no, 27.10.2004.

Tilgjengelig på <http://universitas.uio.no/printervennlig.php?sak=4957>

Gosh, Ella: *Stortingsmelding nr 49 (2003-2004) Mangfold gjennom inkludering og deltakelse*. Senter mot etnisk diskriminering, 09.02.2005. Tilgjengelig på <http://www.smed.no/artikkelID.asp?artikkelID=315>

Statistikk fra Statistisk Sentralbyrå (SSB), fra nettsiden ssb.no

SSB: Befolkningsstatistikk. Innvandrerbefolkningen, 1. januar 2005. Tilgjengelig på <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/main.html>

SSB: Utdanningsstatistikk. Elever og studenter etter skoleslag og innvandringskategori, 1. oktober 2004. Tilgjengelig på http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/sa66/tab-2005-11-16-05.html

SSB: Samfunnsspeilet nr. 4, 2005 – *Innvandrerbefolkningen er mangfoldig*. Tilgjengelig på <http://www.ssb.no/ssp/utg/200504/02/>

SSB: Framskrivning av innvandrerbefolkningen – *Det var på tide*. Tilgjengelig på <http://www.ssb.no/ssp/utg/200601/04/>

SSB: Temaside om innvandring og innvandrere. Tilgjengelig på <http://www.ssb.no/emner/00/00/10/innvandring/main.shtml>

8 Vedlegg I – Intervjuspørsmålene

INTERVJUSPØSMÅLENE

- 1) Er du født i Norge? Hvis ikke, hvor ble du født og hvor lenge har du bodd i Norge?
- 2) Hvorfor begynte du å studere jus?
- 3) Hvordan vil du beskrive studietiden din? Følte du deg utenfor på fakultetet? Dårlig miljø? Var det noen med minoritetsbakgrunn på kullet ditt? Sammenlignet med Blindern, alle folkeslag. Var du aktiv i studentmiljøet?
- 4) Var det vanskelig å få en jobb du hadde lyst på etter uteksaminering?
- 5) Mye fokus på karakterer på jussen? Følte du at så lenge du hadde gode karakterer, så ville det ikke bli vanskelig å få drømmejobben? Tror du at det er sant at fokuset på karakterer bidrar til å få bort betydningen av en minoritetsbakgrunn mer i jussen enn i andre yrker?
- 6) Juristene har fram til nå vært en ganske homogen gruppe mht etnisk bakgrunn. Tenkte du at det ville være vanskelig å komme inn i juriststanden som en jurist/advokat med minoritetsbakgrunn?
- 7) Veldig få fremmedkulturelle i juriststanden. Hva tror du er grunnen til dette? Hvorfor velger ikke ungdom med minoritetsbakgrunn jus?

- 8) Får du noen spesielle reaksjoner når du sier at du jobber som jurist/advokat?
- 9) Tror du at det er annerledes å være jurist med minoritetsbakgrunn enn for eksempel lege siden det er så få av dem?
- 10) Siden det er så få fremmedkulturelle i juriststanden, hvordan er det for deg å være jurist/advokat her på din arbeidsplass? Forholdet til kolleger og andre samarbeidspartnere?
- 11) Vil du si at du har noen fordeler siden du har minoritetsbakgrunn, noe firmaet ditt kan dra nytte av?
- 12) Hadde du noen tanker om hva du ville jobbe med mens du studerte?
- 13) Dersom det kommer flere fremmedkulturelle inn i den norske juriststanden, på hvilken måte vil det kunne påvirke jussen og profesjonen?
- 14) Tror du at ungdom men minoritetsbakgrunn kommer til å søke seg inn på jus mer enn før? Hvis ikke, hva tror du hindrer dem?
- 15) Er det noe du vil legge til?